

Regeringens proposition

1981/82:222

om ändring i vallagen (1972:620), m.m.;

beslutad den 15 april 1982.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

CARL AXEL PETRI

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en del mindre ändringar i vallagstiftningen på grundval av betänkandet Översyn av vallagen 3, som har avlämnats av 1978 års vallagskommitté.

Politiska partier får enligt förslaget rätt att överklaga riksskatteverkets och länsstyrelsernas beslut om utgången av allmänna val. En motsvarande besvärsmätt föreslås för partier och kampanjkommittéer vid folkomröstningar. För att stärka garantierna för en enhetlig bedömning vid rösträkningen föreslås vidare att valnämnderna vid den preliminära rösträkningen hos nämnderna på onsdagen efter valdagen (onsdagsräkningen) skall kontrollgranska sådana förtidsröster som valförrättarna har underkänt. Dessutom föreslås förenklingar av reglerna om mandatfördelning och om besvärstid vid kommunala val liksom av reglerna om upphävande av val på grund av valfusk.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 juli 1982 för att kunna tillämpas vid höstens val.

1 Förslag till**Lag om ändring i vallagen (1972:620)**

Härigenom föreskrivs i fråga om vallagen (1972:620)¹

dels att 14 kap. 21 § skall upphöra att gälla,

dels att 3 kap. 3 §, 13 kap. 7 och 9 §§, 14 kap. 3, 15 d, 16, 17, 19 och 22 §§ samt 15 kap. 4, 6 och 7 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 kap.

3 §

Varje kommun är indelad i valdistrikt. Är kommun indelad i valkretsar för val av kommunfullmäktige, skall varje sådan valkrets bilda ett eller flera valdistrikt.

Valdistrikt bör omfatta 1 200–1 500 röstberättigade. Endast om särskilda skäl föranleder det, får valdistrikt omfatta mer än 1 800 eller mindre än 300 röstberättigade.

Länsstyrelsen beslutar om kommuns indelning i valdistrikt på förslag av fullmäktige i kommunen. Det åligger kommun att under år närmast före år då ordinarie val till riksdagen skall äga rum se över indelningen. Om det är påkallat får länsstyrelsen självmant besluta om indelningen i valdistrikt sedan fullmäktige i kommunen har beretts tillfälle att yttra sig.

Beslut om indelning i valdistrikt skall meddelas senast en månad före ingången av det år under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Regeringen eller annan myndighet som beslutar om ändring i rikets indelning i landstingskommuner eller kommuner kan dock vid behov bestämma att beslut om indelning i valdistrikt får meddelas senare. Länsstyrelsen skall omedelbart kungöra sådana beslut i ortstidning inom valdistrikten *samt tillställa centrala valmyndigheten avskrift av beslutet.*

Beslut om indelning i valdistrikt skall meddelas senast en månad före ingången av det år under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Regeringen eller annan myndighet som beslutar om ändring i rikets indelning i landstingskommuner eller kommuner kan dock vid behov bestämma att beslut om indelning i valdistrikt får meddelas senare. Länsstyrelsen skall omedelbart kungöra sådana beslut i ortstidning inom valdistrikten.

13 kap.

7 §

Protokollet underskrives av ordföranden och två av de närvarande valförrättarna. Därmed är förrättningen avslutad.

Omedelbart därefter *sändes* röstlängd, protokoll och de särskilda kuvert och omslag som avses i 6 § till valnämnden. Sker insändandet med posten, skall försändelsen anordnas som värdepost.

Omedelbart därefter *sänds* röstlängd, protokoll och de särskilda kuvert och omslag som avses i 3, 5 och 6 §§ till valnämnden. Sker insändandet med posten, skall försändelsen anordnas som värdepost.

¹ Lagen omtryckt 1982:146.

Nuvarande lydelse

Vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske, dock tidigast onsdagen efter valdagen, granskar valnämnden de ytterkuvert som kommit in till nämnden och behållits där samt kuvertens innehåll. Därvid äger 3–5 §§ motvarande tillämpning. Godkända val- och innerkuvert lägges i urnor. För varje val och valkrets användes en urna. I samband med att kuvert lägges i urnan antecknas vid väljarens namn i röstlängden att han utövat sin rösträtt.

Föreslagen lydelse

9 §

Vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske, dock tidigast onsdagen efter valdagen, granskar valnämnden de ytterkuvert som kommit in till nämnden och behållits där samt kuvertens innehåll. Därvid äger 3–5 §§ motsvarande tillämpning. *På samma sätt granskar nämnden de ytterkuvert som valförrättarna har lagt åt sidan enligt 3 och 5 §§.* Godkända val- och innerkuvert läggs i urnor. För varje val och valkrets används en urna. I samband med att kuvert läggs i urnan antecknas vid väljarens namn i röstlängden att han utövat sin rösträtt.

Avgivna röster räknas. Därvid äger 6 § motsvarande tillämpning.

14 kap.

3 §

I fråga om riksdagsval bestämmer länsstyrelsen ordningen mellan kandidatnamnen på partiernas valsedlar i valkretsen i den utsträckning som behövs för utseende av riksdagsledamöter och ersättare för dem.

I fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar länsstyrelsen *platserna* mellan partierna. *Platserna fördelas i fråga om kommunfullmäktigval för varje valkrets.* Länsstyrelsen fastställer även för varje valkrets vilka personer som skall erhålla *platserna* samt utser suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

I fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar länsstyrelsen *mandaten* mellan partierna. Länsstyrelsen fastställer även för varje valkrets vilka personer som skall erhålla *mandaten som ledamöter* samt utser suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

Förrättningen skall genomföras utan dröjsmål. Vid avbrott i förrättningen skall valsedlarna och övriga valhandlingar läggas i säkert förvar. Innan förrättningen återupptages, skall länsstyrelsen se till att obehörig åtgärd ej vidtagits med valhandlingarna.

15 d §

Skall två eller flera platser besättas vid val till kommunfullmäktige, fördelas de mellan partierna så att platserna, en efter annan, tilldelas det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas enligt andra stycket. Den första platsen som tilldelats parti besättes med den kandidat som står

Mandaten i kommunfullmäktige fördelas för varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen. Härvid tilldelas mandaten, ett efter annat, det parti som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats något mandat, genom att

Nuvarande lydelse

främst i den enligt 15 § bestämda ordningen mellan namnen, den andra med den kandidat som därefter står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats någon plats, genom att partiets röstetal delas med 1,4. Därefter erhålles jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de platser som tilldelats partiet. Har samma kandidat erhållit platser från två partier, skall vid beräkning av det antal platser som utdelats vardera platsen anses blott som en halv plats och, om kandidaten erhållit platser från tre partier, som en tredjedels plats och så vidare efter samma grund.

Har ett parti tilldelats lika många platser som motsvarar antalet namn på partiets valsedlar, skall det uteslutas från vidare jämförelse.

Skall blott en plats besättas tillfaller platsen den kandidat som står främst i namnordningen inom det parti som har det största jämförelsetalet enligt andra stycket.

Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

Har kandidat vid val till landsting fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat, för vilket hans jämförelsetal är störst.

På grundval av de valsedlar som gällde för kandidatens namn när detta

Föreslagen lydelse

partiets röstetal i valkretsen delas med 1,4. Därefter erhålls jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de mandat som redan har tilldelats partiet i valkretsen.

För varje mandat som ett parti har erhållit i kommunfullmäktige utses en fullmäktig. Det första mandatet som har tilldelats ett parti besätts med den kandidat som står främst i den ordning som har fastställts enligt 15 §, det andra med den kandidat som därefter står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Har ett parti erhållit flera mandat än vad som motsvarar antalet namn på partiets valsedlar, skall överskjutande mandat vara obesatt under den tid för vilken valet gäller. Är kommunen indelad i valkretsar, skall dock överskjutande mandat flyttas till annan valkrets med tillämpning av 15 b § fjärde stycket. Kan mandatet inte besättas genom detta förfarande, skall det vara obesatt under den tid för vilken valet gäller.

16 §

Har en kandidat vid landstings- eller kommunfullmäktigval fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat, för vilket hans jämförelsetal är störst.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

erhöll plats i ordningen fastställes vid ny sammanräkning vem som skall erhålla mandat som kandidaten ej tillträder. Vid denna uträkning gäller varje valseedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på kandidat som redan tillträtt mandat för partiet anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetal erhåller mandatet. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

Har till följd av denna paragraf två eller flera mandat ej tillträtts, tillsätts de ett och ett allt efter storleken på jämförelsetalen för namnen enligt 6 §.

Bestämmelserna i första-tredje styckena äger motsvarande tillämpning för det fall att kandidat vid val till kommunfullmäktige fått plats i ordning i mer än en valkrets och till följd därav skulle erhålla plats i mer än en valkrets. Är vid tillämpningen av andra stycket fråga om plats för mer än ett parti skall sammanräkningen ske inom det parti för vilket plats först skulle ha tilldelats kandidaten.

17 §

När *platserna* i landsting och kommunfullmäktige fördelats mellan partier och besatts med ledamöter, skall länsstyrelsen utse suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

När *mandaten* i landsting och kommunfullmäktige fördelats mellan partier och besatts med ledamöter, skall länsstyrelsen utse suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

19 §

För kommunfullmäktige utses suppleanter på följande sätt.

För varje ledamot görs en sammanräkning inom det parti, för vilket han har blivit vald. Vid varje sammanräkning tas hänsyn endast till de valseddlar som upptar ledamotens namn och som på grund härav gällde för detta namn, när det fick plats i ordning. Varje valseedel gäller som hel röst. Med iakttagande av att namn på kandidat som har blivit genom valet utsedd till ledamot skall anses som obefintligt tillgodoräknas röstvärdet det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetalet är utsedd till suppleant för den ledamot som sammanräkning avser. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

Om det antal suppleanter som har utsetts enligt andra stycket är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 2 kap. 2 § kommunallagen (1977:179) och samma suppleant har utsetts för tre eller flera ledamöter, görs ytterligare en sammanräkning för var och en av dessa ledamöter. Därvid skall även namn på kandidat som har blivit genom valet utsedd till suppleant för den ledamot som sammanräkningen avser anses som obefintligt. I övrigt förfärs på sätt som anges i andra stycket.

Om antalet suppleanter fortfarande är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 2 kap. 2 § kommunallagen och samma suppleant har utsetts för fem eller flera ledamöter, görs ytterligare en

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

sammanräkning för var och en av dessa ledamöter.

Därefter görs på motsvarande sätt successivt ytterligare sammanräkningar för de ledamöter vilkas suppleanter har utsetts för sju eller flera ledamöter, nio eller flera ledamöter, och så vidare, så länge antalet suppleanter är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 2 kap. 2 § kommunallagen.

Kan någon suppleant för en viss ledamot inte utses enligt andra-femte styckena, utses ingen suppleant för den ledamoten.

22 §

Har landstingsledamot avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald, skall länsstyrelsen på anmälan av landstingets ordförande till ordinarie landstingsledamot inkalla den suppleant som enligt den mellan suppleanterna bestämda ordningen står i tur att inträda.

Har en ledamot av landsting eller kommunfullmäktige avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald, skall länsstyrelsen på anmälan av landstingets respektive kommunfullmäktiges ordförande till ordinarie ledamot inkalla den suppleant som enligt den mellan suppleanterna bestämda ordningen står i tur att inträda.

Har fullmäktig avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald, skall länsstyrelsen på anmälan av fullmäktiges ordförande vid offentlig förrättning genom ny sammanräkning inom det parti för vilket den avgångne blivit vald utse efterträdare för honom. Blev den avgångne vald för flera partier, skall sammanräkningen ske inom det parti från vilket plats först tilldelats honom. Vid sammanräkningen äger 7 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Finns ej någon som enligt första stycket kan inkallas till ordinarie ledamot, skall länsstyrelsen vid offentlig förrättning genom ny sammanräkning inom det parti för vilket den avgångne blivit vald utse efterträdare för honom. Vid den nya sammanräkningen tillämpas 15 b, 15 c och 16–18 §§ när det gäller efterträdare för landstingsledamot och 15 d, 16, 17 och 19 §§ när det gäller efterträdare för fullmäktig.

Finns ej någon som kan utses till efterträdare för landstingsledamot eller fullmäktig, utses ingen efterträdare.

15 kap.

4 §

Talan mot beslut, varigenom centrala valmyndigheten eller länsstyrelsen fastställt utgången av val eller av sådan förrättning som avses i 14 kap. 13, 14, 22 eller 23 § föres hos valprovsningsnämnden genom besvär.

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid valet samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från röst-

Nuvarande lydelse

Besvärshandlingen skall ges in till beslutsmyndigheten och vara myndigheten till handa, *om besvären avser riksdagen*, inom tio dagar och, *om besvären avser landsting eller kommunfullmäktige*, inom sju dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandling kommit in till valprovsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagan kommit in till beslutsmyndigheten först därefter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

Snarast möjligt efter besvärstidens utgång skall beslutsmyndigheten samtidigt kungöra samtliga besvär som anförts och sända besvärshandlingarna till valprovsnämnden. Avser besvären riksdagen, införes kungörelsen i Post- och Inrikes Tidningar. Avser besvären landsting eller kommunfullmäktige, införes kungörelsen i ortstidning inom landstingskommunen respektive kommunen. I kungörelsen anges viss kort tid inom vilken förklaring över besvären skall ha kommit in till valprovsnämnden. Beslutsmyndigheten skall därjämte skyndsamt inkomma till valprovsnämnden med yttrande över besvären.

Besvär över beslut, varigenom har fastställts utgången av val i hela riket av landstingsledamöter eller kommunfullmäktige, prövas av valprovsnämnden i den sammansättning denna hade vid tiden för valet.

6 §

Finner valprovsnämnden i ärende enligt 4 § behövt att någon höres som vittne vid domstol, kan nämnden förordna att vittnesförhör skall ägna rum vid allmän underrätt.

I fråga om bevisupptagning enligt första stycket gäller 35 kap. 10 och 11 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Ersättning till vittne utgår av allmänna medel. Kostnaden härför skall stanna på statsverket.

Statliga och kommunala myndigheter skall lämna valprovsnämnden de upplysningar och yttranden som den begär.

7 §

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av val, för vilken myndighet svarar, förekommit avvikelse från föreskriven ordning eller har *vid valet förekommit sådant otillbörligt förfarande som avses i 17 kap. 8 § brottsbalken*, skall valprovsnämnden, om det med fog kan antagas att vad som förekommit har inverkat på valutgång-

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av val, för vilken myndighet svarar, förekommit avvikelse från föreskriven ordning eller har *någon hindrat röstningen, förvanskat avgivna röster eller otillbörligen verkat vid valet på något annat sätt*, skall valprovsnämnden, om det med fog kan antas att vad som förekommit har inverkat

Föreslagen lydelse

rätt. Talan får också föras av ett parti som har deltagit i valet.

Besvärshandlingen skall ges in till beslutsmyndigheten och vara myndigheten till handa inom tio dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandlingen kommit in till valprovsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagan kommit in till beslutsmyndigheten först därefter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

en, vid prövning av besvär över valet upphäva detta i den omfattning som behövs och förordna om omval i valkrets. Kan rättelse åstadkommas genom förnyad sammanräkning eller annan sådan mindre ingripande åtgärd, skall nämnden dock i stället för att förordna om omval *uppdraga* åt beslutsmyndigheten att *vidtaga* sådan rättelse.

på valutgången, vid prövning av besvär över valet upphäva detta i den omfattning som behövs och förordna om omval i valkrets. Kan rättelse åstadkommas genom förnyad sammanräkning eller annan sådan mindre ingripande åtgärd, skall nämnden dock i stället för att förordna om omval *uppdra* åt beslutsmyndigheten att *vidta* sådan rättelse.

Har vid förrättning som avses i 14 kap. 13, 14, 22 eller 23 §§ förekommit avvikelser från föreskriven ordning och är det ej osannolikt att avvikelserna har inverkat på utgången av förrättningen, skall valprövningsnämnden vid prövning av besvär över förrättningen upphäva denna och uppdraga åt beslutsmyndigheten att vidtaga erforderlig rättelse.

Om enligt bestämmelse i lag talan mot visst beslut icke får föras eller skall föras i särskild ordning, får omständighet som avses med beslutet ej återopnas vid besvär som avses i denna paragraf.

Om talan i samband med besvär över val mot länsstyrelsens beslut över anmärkning mot röstlängd eller om rättelse av allmän röstlängd föreskrives i 4 kap. 6 §, 8 § tredje stycket och 18 § första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

2 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval**

Härigenom föreskrivs att 43 och 50 §§ lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

43 §

Den slutliga sammanräkningen verkställs av länsstyrelsen vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske. Länsstyrelsen skall kungöra tid och plats för sammanräkningen. I kungörelsen anges i förekommande fall i vilken ordning som de olika valen kommer att räknas, om hinder ej möter. Kungörelsen skall anslås på församlingarnas anslagstavlor samt senast dagen före sammanräkningens början införas i ortstidning inom länet.

I fråga om den slutliga sammanräkningen tillämpas i övrigt de bestämmelser i 14 kap. 1 § andra stycket, 2-4 §§, 5 § första stycket 1 och 2 samt 15, 15 d, 16, 17 och 19-24 §§ vallagen (1972:620) som avser val av kommunfullmäktige och

I fråga om den slutliga sammanräkningen tillämpas i övrigt de bestämmelser i 14 kap. 1 § andra stycket, 2-4 §§, 5 § första stycket 1 och 2 samt 15, 15 d, 16, 17, 19, 20, och 22-24 §§ vallagen (1972:620) som avser val av kommunfullmäkti-

¹ Lagen omtryckt 1982:147.

Nuvarande lydelse

utseende av suppleanter för fullmäktige.

Vad som sägs i 14 kap. 19 § vallagen om beslut som har fattats med stöd av 2 kap. 2 § kommunallagen (1977:179) skall vid tillämpningen av första stycket i stället gälla beslut som har fattats med stöd av 8 § 4 mom. eller 32 a § lagen (1961:436) om församlingsstyrelse.

Föreslagen lydelse

ge och utseende av suppleanter för fullmäktige.

50 §

Talan mot beslut, varigenom länsstyrelsen fastställt utgången av val eller av förrättning för utseende av efterträdare för fullmäktig eller av ytterligare suppleant föres hos valprovsningsnämnden genom besvär.

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid valet samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från rösträtt. Talan får också föras av ett parti som har deltagit i valet.

Besvärshandlingen skall ges in till länsstyrelsen och vara denna till handa inom *sju* dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandling kommit in till valprovsningsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagan kommit in till länsstyrelsen först därefter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

Besvärshandlingen skall ges in till länsstyrelsen och vara denna till handa inom *tio* dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandling kommit in till valprovsningsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagan kommit in till länsstyrelsen först därefter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

Snarast möjligt efter besvärstidens utgång skall länsstyrelsen samtidigt kungöra samtliga besvär som anförts och sända besvärshandlingarna till valprovsningsnämnden. Kungörelsen införes i ortstidning inom kommun i vilken församlingen ingår. I kungörelsen anges viss kort tid inom vilken förklaring över besvären skall ha kommit in till valprovsningsnämnden. Länsstyrelsen skall därjämte skyndsamt inkomma till valprovsningsnämnden med yttrande över besvären.

Den som vill anföra besvär har rätt att hos länsstyrelsen genast erhålla utdrag ur protokoll eller annan handling över förrättningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

3 Förslag till Lag om ändring i folkomröstningslagen (1979:369)

Härigenom föreskrivs att 16 och 17 §§ folkomröstningslagen (1979:369) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

16 §

Talan mot beslut, varigenom centrala valmyndigheten har fastställt utgången av folkomröstning förs hos valprövningsnämnden genom besvär. Besvären prövas av valprövningsnämnden i den sammansättning denna hade vid tiden för omröstningen. I fråga om sådan talan tillämpas i övrigt bestämmelserna i 15 kap. 4 § *andra och tredje* styckena vallagen (1972:620) om besvär som avser riksdagen samt 5, 6 och 9 §§ samma kapitel.

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid folkomröstningen samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från rösträtt.

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av folkomröstning, för vilken myndighet svarar, förekommit avvikelser från föreskriven ordning eller har *vid folkomröstningen förekommit sådant otillbörligt förfarande som avses i 17 kap. 8 § brottsbalken*, skall valprövningsnämnden, om det med fog kan antas att vad som har förekommit har inverkat på utgången av omröstningen, vid prövning av besvär över omröstningen upphäva denna i den omfattning som behövs och förordna om ny omröstning beträffande ett eller flera områden som bildar valkrets vid val av kommunfullmäktige eller, om rättelse kan åstadkommas

Föreslagen lydelse

Talan mot beslut, varigenom centrala valmyndigheten har fastställt utgången av folkomröstning, förs hos valprövningsnämnden genom besvär. Besvären prövas av valprövningsnämnden i den sammansättning denna hade vid tiden för omröstningen. I fråga om sådan talan tillämpas i övrigt bestämmelserna i 15 kap. 4 § *tredje och fjärde* styckena vallagen (1972:620) om besvär som avser riksdagen samt 5, 6 och 9 §§ samma kapitel.

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid folkomröstningen samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från rösträtt. *Talan får också föras av ett parti eller en kampanjkommitté som har verkat för något av de förslag som omröstningen har gällt.*

17 §

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av folkomröstning, för vilken myndighet svarar, förekommit avvikelser från föreskriven ordning eller har *någon hindrat omröstningen, förvanskat avgivna röster eller otillbörligen verkat vid omröstningen på något annat sätt*, skall valprövningsnämnden, om det med fog kan antas att vad som har förekommit har inverkat på utgången av omröstningen, vid prövning av besvär över omröstningen upphäva denna i den omfattning som behövs och förordna om ny omröstning beträffande ett eller flera områden som bildar valkrets vid val av kommunfullmäktige eller, om rättelse

Nuvarande lydelse

genom förnyad rösträkning, uppdra åt centrala valmyndigheten att vidta sådan rättelse. Förordnande om ny omröstning får dock, såvitt gäller rådgivande folkomröstning, meddelas endast om vad som förekommit kan ha lett till att resultatet av folkomröstningen har blivit missvisande med hänsyn till omröstningens ändamål.

Om enligt bestämmelse i lag talan mot visst beslut inte får föras eller skall föras i särskild ordning, får omständighet som avses med beslutet inte återopas vid besvär som avses i denna paragraf.

Att bestämmelserna i 4 kap. 6 §, 8 § tredje stycket och 18 § första stycket vallagen (1972:620) om talan i samband med besvär över val mot länsstyrelses beslut över anmärkning mot röstlängd eller om rättelse av allmän röstlängd skall tillämpas i fråga om besvär över folkomröstning följer av 5 § andra stycket.

Föreslagen lydelse

se kan åstadkommas genom förnyad rösträkning, uppdra åt centrala valmyndigheten att vidta sådan rättelse. Förordnande om ny omröstning får dock, såvitt gäller rådgivande folkomröstning, meddelas endast om vad som förekommit kan ha lett till att resultatet av folkomröstningen har blivit missvisande med hänsyn till omröstningens ändamål.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-04-15

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Petri

Proposition om ändring i vallagen (1972:620), m.m.

I Inledning

I januari 1978 tillkallades en kommitté (Ju 1978:01) för att se över vallagen (1972:620, omtryckt 1982:146, ValL). Kommittén¹ antog namnet 1978 års vallagskommitté.

Kommittén har tidigare avlämnat delbetänkandena (SOU 1978:64) Översyn av vallagen 1 och (SOU 1980:45) Översyn av vallagen 2. Med anledning av att regeringen genom tilläggsdirektiv i juni 1981 uppdrog åt kommittén att behandla vissa frågor om extra val har kommittén vidare avgett betänkandet (Ds Ju 1981:21) Tiden för extra val till riksdagen. På grundval av de nu nämnda betänkandena och remissyttrandena över dem har regeringen lagt fram fyra propositioner om ändringar i vallagen (1978/79:48, 1978/79:171, 1980/81:170, 1981/82:83). Riksdagen har antagit förslagen i propositionerna (KU 1978/79:15, KU 1978/79:31, KU 1980/81:26, KU 1981/82:19, rskr 1978/79:77, rskr 1978/79:296, rskr 1980/81:392, rskr 1981/82:137, SFS 1978:907, 1979:456, 1981:525, 1982:146).

Kommittén har vid månadsskiftet januari/februari 1982 avlämnat sitt slutbetänkande (Ds Ju 1982:1) Översyn av vallagen 3. Till protokollet i detta ärende bör fogas kommitténs sammanfattning av sitt betänkande som *bilaga 1* och de författningsförslag som läggs fram i betänkandet som *bilaga 2*.

¹ Riksdagsledamoten Sven-Erik Nordin, ordförande, ombudsmannen Ronny Karlsson, f.d. riksdagsledamoten Holger Mossberg, ombudsmannen Georg Pettersson, organisationssekreteraren Lars Pettersson, ombudsmannen Kerstin Schultz och riksdagsledamoten Per-Olof Strindberg.

Beträffande kommitténs närmare överväganden får jag hänvisa till betänkandet.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av deras yttranden bör fogas till protokollet som *bilaga 3*.

2 Allmän motivering

2.1 Kontrollgranskning av underkända förtidsröster

Vid den preliminära rösträkningen i vallokalerna på valnatten skall poströster och röster som har avgetts hos utlandsmyndigheter och på fartyg läggas åt sidan i vissa angivna fall (obehörig märkning av kuvert, dubbelröstning etc.). Föreskrifter om detta finns i 13 kap. 3 och 5 §§ ValL. Röster som valförrättarna lägger åt sidan med stöd av dessa bestämmelser samlas i särskilda kuvert (omslag H), som förseglas och förses med anteckning om innehållet. Lagen reglerar inte hur innehållet i H-omslagen skall hanteras i fortsättningen.

Vallagskommittén föreslog i sitt första delbetänkande Översyn av vallagen 1 (s. 117) att vallagen skulle kompletteras med en regel om att valförrättarna skall lämna över H-omslagen till valnämnden tillsammans med det övriga valmaterial som skall lämnas dit enligt 13 kap. 7 § ValL och vidarebefordras till länsstyrelsen enligt 13 kap. 8 § ValL för slutlig sammanräkning.

Under remissbehandlingen av kommitténs andra delbetänkande Översyn av vallagen 2 föreslog länsstyrelsen i Stockholms län att valnämnden skulle få till uppgift att vid den preliminära rösträkningen hos nämnden på onsdagen efter valdagen (onsdagsräkningen) granska inte bara de röster som har kommit in till nämnden och behållits där utan också det material som valförrättarna lägger i H-omslag.

I prop. 1980/81:170 (s.64) uttalade jag som min mening att reglerna om hur man skall förfara med rösterna i omslag H behövde förtydligas. Jag framhöll att dessa röster i princip borde granskas också av länsstyrelsen eller ev. av valnämnden. Jag ansåg emellertid att frågan borde övervägas ytterligare av vallagskommittén och pekade särskilt på att man måste se till att skyddet för valhemligheten inte kommer i fara.

Kommittén har nu vid sina fortsatta överväganden stannat för den lösningen att valförrättarna bör lämna över H-omslagen till valnämnden och att valnämnden vid sin onsdagsräkning bör kontrollgranska innehållet i dessa omslag. De röster som valförrättarna har underkänt men som nämnden vid sin kontroll godkänner, kan då läggas i valurnorna och räknas tillsammans med de andra röster som nämnden räknar, dvs. sådana poströster, utlandsröster och fartygsröster som anländer till nämnden så sent att de inte hinner sändas ut till vallokalerna.

Alternativet att låta länsstyrelsen kontrollera innehållet i H-omslagen

skulle enligt kommittén kunna äventyra skyddet för valhemligheten. Valsedlarna i H-omslagen har nämligen kvar sin anknytning till väljarna (röstkort eller adresskort m.m. medföljer), samtidigt som antalet röster i dessa omslag är ringa. En granskning av rösterna i H-omslagen också hos länsstyrelsen skulle kunna leda till att länsstyrelsen i enstaka fall gjorde en annan bedömning än valförrättarna eller valnämnden och godkände någon eller några röster. Sådana röster skulle då få räknas för sig. Med tanke på hur få röster som brukar finnas i H-omslagen skulle antalet godkända röster uppenbarligen bli så ringa att skyddet för valhemligheten inte kunde upprätthållas.

Remissinstanserna har nästan alla tillstyrkt kommittéförslaget. En valnämnd har dock – med hänvisning till att en slutlig granskning inte bör göras av en underordnad myndighet – förordat alternativet att låta länsstyrelsen ombesörja kontrollgranskningen.

Jag ansluter mig till kommittéförslaget. Kontrollen av att valförrättarna inte har felbedömt de fåtaliga rösterna i H-omslagen kommer visserligen enligt förslaget att göras av en annan valmyndighet (valnämnden) än den som svarar för den slutliga sammanräkningen av andra röster (länsstyrelsen). Mot en sådan lösning kan också invändas att vissa röster, nämligen sådana sent inkomna poströster o.d. som *valnämnden* själv kasserar och lägger i H-omslag, liksom hittills kommer att granskas bara en gång. Förutsättningarna för att undvika misstag är emellertid i allmänhet gynnsammare vid valnämndens onsdagsräkning än vid valförrättarnas rösträkning på valnatten.

Alternativet att låta länsstyrelsen utföra kontrollen vid den slutliga sammanräkningen är svårt att förena med de höga krav på skydd för valhemligheten som man enligt min mening måste ställa. Jag kan därför inte förorda det alternativet.

Förslaget att valnämnden skall kontrollgranska de förtidsröster som valförrättarna underkänner och lägger i H-omslag föranleder ändringar i 13 kap. 7 och 9 §§ ValL.

2.2 Enhetligare regler för mandatfördelningen i kommunala val

Om ett parti vid mandatfördelningen i ett landstingsval får flera mandat än det finns namn på partiets valsedlar i valkretsen, flyttas mandatet till annan valkrets (14 kap. 15 § b ValL). Kan mandatet inte heller genom detta förfarande besättas med en kandidat från det parti som har vunnit mandatet, skall det stå obesatt under mandatperioden.

Vid kommun- och kyrkofullmäktigval gäller däremot att partiet utesluts från vidare mandatfördelning när namnen på partiets valsedlar inte räcker till (14 kap. 15 d § ValL och 43 § lagen 1972:704 om kyrkofullmäktigval, omtryckt 1982:147). Återstående mandat som partiet annars skulle ha fått tillfaller då ett annat parti i stället, nämligen det som står närmast i tur att få

mandat. Skulle det inträffa att mandatet inte kan tilldelas något parti, skall kompletteringsval anordnas (14 kap. 21 § ValL).

Någon motsvarighet till dessa regler finns inte, om namnen på ett partis valsedlar skulle ta slut när en efterträdare skall utses för en landstingsledamot eller fullmäktig som har avgått under löpande mandatperiod. Under remissbehandlingen av vallagskommitténs andra delbetänkande Översyn av vallagen 2 föreslog riksskatteverket ett tillägg i vallagen av innebörd att platsen efter den avgångne skall stå obesatt till mandatperiodens slut, om det inte finns någon ersättare att kalla in.

I prop. 1980/81:170 (s. 65) höll jag med riksskatteverket om att det kunde finnas fog för en sådan regel. Jag ansåg dock att tillräckligt underlag saknades för att då genomföra förslaget. Sedan vallagskommittén numera har sett över 14 kap. ValL i syfte att göra reglerna för mandatfördelning m.m. i landstingsval och andra kommunala val enhetligare, vill jag i detta sammanhang på nytt ta upp bl.a. den av riksskatteverket aktualiserade frågan.

Det system med utjämningsmandat som gäller i landstingsval men inte vid kommun- eller kyrkofullmäktigval gör att en fullständig överensstämmelse mellan reglerna för mandatfördelningen vid olika slags kommunala val f.n. inte kan nås. Kommittén har emellertid funnit att de nuvarande olikheterna kan minskas genom att reglerna för kommun- och kyrkofullmäktigval i vissa avseenden anpassas till de regler som gäller för landstingsval.

Kommittén föreslår sålunda nya, enhetliga regler för det fall att namnen på ett partis kandidater inte räcker till vid mandatfördelningen i ett kommunalt val. I så fall skall mandatet stå obesatt under mandatperioden. Är kommunen valkretsindelad, skall dock mandatet om möjligt flyttas till en annan valkrets. Kan mandatet inte heller på detta sätt besättas med en kandidat från det parti som har vunnit mandatet, skall det lämnas obesatt.

De nu nämnda reglerna skall enligt förslaget tillämpas inte bara vid mandatfördelningen i samband med själva valet utan också vid utseende av efterträdare då suppleanterna från en lista inte räcker till för att ersätta landstingsledamöter eller fullmäktige som har avgått under löpande mandatperiod. Förslaget tillgodoser alltså bl.a. det önskemål som riksskatteverket tidigare har fört fram.

I konsekvens med de nya enhetliga reglerna om att mandat som inte kan besättas skall stå obesatta tills mandatperioden går ut föreslår kommittén vidare att den nuvarande regeln om kompletteringsval av fullmäktige (14 kap. 21 § ValL) slopas. Också på den punkten innebär förslaget en anpassning till vad som gäller vid landstingsval.

Enligt nuvarande ordning (14 kap. 15 d § ValL och 43 § lagen om kyrkofullmäktigval) kan en och samma kandidat i ett kommun- eller kyrkofullmäktigval få mandat i fullmäktige från två eller flera partier. Varje mandat räknas då som ett halvt.resp. ett tredjedels mandat osv. Kommittén

föreslår här den ändringen att kandidaten skall tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. Ingen ledamot av fullmäktige skall alltså samtidigt kunna representera mer än ett parti. En sådan ordning stämmer överens med vad som gäller vid landstingsval och ligger också i linje med förfarandet då en kandidat i ett landstings- eller kommunfullmäktigval har fått plats i mer än en valkrets (14 kap. 16 § ValL).

För att reglerna skall bli enklare och överskådligare föreslår kommittén slutligen också några justeringar av formell karaktär i 14 kap. ValL.

Remissinstanserna tillstyrker kommitténs förslag om enhetligare regler för mandatfördelning eller lämnar dem utan erinran. Också jag kan ansluta mig till förslagen.

För egen del vill jag tillägga att de sakliga ändringar som föreslås tar sikte på situationer som är mycket ovanliga. De kommer alltså knappast att få någon större praktisk betydelse. Förslagen innebär emellertid så till vida en klar förbättring att reglerna blir enhetligare och lättare att överblicka.

Förslagen förutsätter att 14 kap. 21 § ValL upphävs och att 14 kap. 3, 15 d, 16, 17, 19 och 22 §§ ValL ändras. Genom hänvisningen i 43 § lagen om kyrkofullmäktigval blir de nya reglerna tillämpliga också på kyrkofullmäktigval. En redaktionell justering bör emellertid göras i denna paragraf med hänsyn till att 21 § ValL upphävs.

2.3 Rätt för politiska partier att överklaga beslut om valutgång

Riksskatteverkets och länsstyrelsernas beslut om utgången av val och av förrättningar för att utse efterträdare till avgångna ledamöter eller suppleanter får överklagas hos valprovsningsnämnden genom besvär. (När jag i det följande talar om utgången av val syftar jag också på förrättningar för att utse efterträdare.) Vissa föreskrifter i ämnet finns i 15 kap. 4 § ValL och 50 § lagen om kyrkofullmäktigval. Vem som har besvärsrätt regleras dock inte i dessa lagar.

Som en allmän regel gäller att talan mot ett sådant beslut av en myndighet som kan överklagas genom besvär får föras av den som beslutet angår, om det har gått honom emot (11 § förvaltningslagen 1971:290). I valprovsningsnämndens praxis tillämpas denna regel så att beslut om valutgång får överklagas dels av den som enligt röstlängden hade rösträtt vid valet, dels av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från rösträtt. Politiska organisationer (partier) anses däremot inte ha besvärsrätt. Partier som klagat hos valprovsningsnämnden över att de har tilldelats för få mandat eller suppleantplatser får därför sin talan avvisad utan prövning i sak.

Vallagskommittén föreslår att partier under vissa förutsättningar skall få rätt att överklaga beslut om valutgång. En förutsättning för att ett parti skall kunna vara part i ett besvärsförfarande är enligt kommittén att partiet har en så fast organisation (stadgar och styrelse) att det kan betraktas som en

juridisk person. Som en ytterligare förutsättning för att ett parti skall få överklaga ett beslut om valutgång anges att partiet har deltagit i valet.

Remissinstanserna godtar alla i princip tanken att partier skall få rätt att överklaga beslut om valutgång. Enligt Svea hovrätt och valprövningsnämnden behöver det emellertid klarläggas vem som skall få utöva besvärsrätten för partier som har dels en riksorganisation, dels särskilda regionala och/eller lokala organ. Enligt hovrätten behöver man dessutom överväga om besvärsrätten för partier bör vara inskränkt till de val och valkretsar där partiet har ställt upp kandidater och om det bör vara ett villkor för besvärsrätten att det klagande partiet har fått sämre utdelning i valet än vad det rätteligen borde ha fått. I detta sammanhang kritiserar hovrätten ett motivuttalande av vallagskommittén om att besvär av partier inte bör tas upp till prövning, om klaganden som enda grund åberopar fel i röstlängden. Hovrätten anmärker vidare på att kommitténs förslag till lagtext är missvisande så till vida som texten närmast ger vid handen att besvärsrätten *inte* är knuten till förutsättningen att klaganden är juridisk person. Liknande kritik som den hovrätten riktar mot kommittéförslaget framförs i ett särskilt yttrande av en ledamot i valprövningsnämnden. Också en valnämnd är kritisk mot utformningen av lagtexten.

För egen del vill jag till en början erinra om att vårt valsysteem är en kombination av partival och personval. Inslaget av partival kommer till uttryck i vallagen bl.a. genom att det på varje valsedel måste finnas en partibeteckning för att sedeln skall vara giltig (14 kap. 4 §) och genom att mandaten fördelas mellan partier (14 kap. 3 och 9 §§). Väljarna använder också vanligen de färdigtryckta valsedlar som partierna tillhandahåller. Strykningar och tillägg av kandidatnamn på sedlarna är sällsynta. I själva verket dominerar partivalet klart över personvalet. Kontrollen av att vallagens regler efterlevs utövas också huvudsakligen genom partierna.

Mot den bakgrunden håller jag med om att det är naturligt att de partier som deltar i ett val också har rätt att besvara sig över valmyndigheternas beslut om valutgången. Jag tillstyrker därför kommitténs förslag att partierna skall få rätt att föra talan mot sådana beslut. Liksom kommittén anser jag att besvärsrätt endast bör tillkomma sådana partier som har deltagit i det val som beslutet avser. Detta bör enligt min mening komma till uttryck i lagtexten.

I enlighet med gängse förvaltningsrättsliga principer bör som en ytterligare förutsättning för att ett parti skall få anföra besvär krävas att partiet har en sådan organisation att det är att betrakta som en juridisk person, dvs. partiet skall ha antagit stadgar och valt styrelse. Som kommittén påpekar uppfylls detta krav av alla de etablerade partierna och även av flertalet andra partier som deltar i valen. Liksom kommittén anser jag inte att det behövs någon uttrycklig bestämmelse i detta avseende.

Till frågan vilket organ inom ett parti som skall ha rätt att klaga återkommer jag i specialmotiveringen, där jag också tar upp vissa andra

frågor som rör besvärsrätten.

En särskild fråga i detta sammanhang är vilka besvärsregler som bör gälla i fråga om *folkomröstningar*. F.n. får enligt 16 § folkomröstningslagen (1979:369) riksskatteverkets beslut om utgången av en sådan omröstning överklagas hos valprovsningsnämnden endast av den som enligt röstlängden var röstberättigad vid omröstningen eller som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot längden var utesluten från rösträtt.

Vallagskommittén föreslår – med motivering att den har funnit övervägande praktiska skäl tala för detta – att politiska partier skall få rätt att överklaga också beslut om utgången av folkomröstningar. Samma besvärsrätt vill kommittén ge "sådan kommitté som har bildats för att verka för något av de förslag som omröstningen gäller och som erhållit statsbidrag för sin verksamhet". De citerade orden, som är hämtade från kommitténs förslag till lagtext, syftar på sådana särskilda kampanjkommittéer som senast förekom vid 1980 års folkomröstning i kärnkraftsfrågan. Med tanke på den roll som kampanjkommittéer av detta slag har anser vallagskommittén att det är riktigast att jämställa dem med partier när det gäller besvärsrätten.

Av remissinstanserna är det bara Svea hovrätt och en ledamot av valprovsningsnämnden som särskilt kommenterar förslaget om besvärsrätten vid folkomröstningar. Förslaget ger enligt hovrätten anledning till vissa principiella betänkligheter. Ledamoten i valprovsningsnämnden menar att behovet av besvärsrätt för partier är svagt, i synnerhet vid folkomröstningar.

Som kommittén har anfört är skälen för att tillerkänna partierna besvärsrätt i fråga om beslut om utgången av folkomröstningar inte särskilt starka. Sådana beslut mynnar inte ut i någon fördelning av mandat mellan partier och angår alltså inte partierna på samma sätt som beslut om utgången av val.

Den roll som partierna har vid de vanliga valen motsvaras vid folkomröstningar i viss utsträckning av den roll som spelas av sådana särskilda kampanjkommittéer som bildas för att verka för de olika förslagen. Om man inför besvärsrätt för partier vid valen, är det därför enligt min mening naturligt att införa en motsvarande besvärsrätt för kampanjkommittéer vid folkomröstningar.

Som kommittén också påpekar kan det emellertid förekomma att partierna själva företräder en viss linje även inför en folkomröstning, t.ex. om en folkomröstning äger rum samtidigt som allmänna val. I sådana fall kan det vara motiverat att även partierna har rätt att besvara sig över ett beslut om utgången av omröstningen.

På grund av det anförda tillstyrker jag kommitténs förslag att partier och kampanjkommittéer skall ha besvärsrätt vid folkomröstningar. Besvärsrätt bör dock föreligga bara under förutsättning att ett parti eller en kommitté har verkat för något av de förslag som omröstningen avser.

När det gäller förutsättningarna i övrigt för att besvärsrätt skall tillerkän-

nas en kampanjkommitté eller ett parti anser jag att det liksom vid vanliga val bör krävas att kommittén eller partiet har tillräckligt fast organisation för att betraktas som juridisk person. Någon uttrycklig bestämmelse härom torde dock inte behövas.

Däremot kan jag inte ansluta mig till kommitténs förslag att besvärsmätt endast skall tillkomma sådana kampanjkommittéer som har fått statsbidrag för sin verksamhet. Att ställa upp ett sådant krav som förutsättning för besvärsmätt är enligt min mening inte acceptabelt.

Mot en bestämmelse om besvärsmätt med den angivna innebörden kan riktas den invändningen att kretsen av besvärsmättigade inte blir tillräckligt klart avgränsad. Besvärsmätt kan tänkas tillkomma en del organisationer med relativt svag anknytning till den aktuella folkomröstningen. Enligt min mening väger denna invändning dock inte särskilt tungt. Bl. a. med hänsyn till att alla röstsmättigade medborgare har rätt att besvara sig över utgången av en folkomröstning kan det inte betraktas som någon större olägenhet om ytterligare ett begränsat antal juridiska personer får besvärsmätt.

Förslagen om rätt för politiska partier och kampanjkommittéer att överklaga beslut om utgången av val och folkomröstningar föranleder ändringar i 15 kap. 4 § ValL, 50 § lagen om kyrkofullmäktigval och 16 § folkomröstningslagen.

2.4 Förfarandet vid besvär över beslut om valutgång

Den som vill överklaga ett beslut av en förvaltningsmyndighet skall enligt huvudregeln i förvaltningslagen (12 §) ge in sin besvärsmätt till besvärsmättigheten (dvs. den myndighet som skall pröva besvären) inom tre veckor från den dag då han fick del av beslutet. Har ett annat förfarande föreskrivits i en bestämmelse i någon annan författning, gäller i stället den bestämmelsen (1 § andra stycket).

Reglerna om besvär över valmyndigheternas beslut är oenhetliga. Olika regler gäller för skilda slag av beslut. I de flesta fall gäller reglerna i förvaltningslagen att besvärsmättigheten skall ges in till besvärsmättigheten (valprövningsnämnden) och att besvärsmättiden är tre veckor från delfåendet. När det gäller beslut om utgången av val eller av förrättning för att utse efterträdare finns dock särskilda regler i vallagen (15 kap. 4 §) och lagen om kyrkofullmäktigval (50 §) som avviker från förvaltningslagens regler. Dessa särskilda regler innebär att besvärsmättigheten skall ges in till beslutsmyndigheten (riksskatteverket resp. länsstyrelsen) och att besvärsmättiden är tio dagar vid riksdagsval och sju dagar vid kommunala val. Besvärsmättiden räknas, när det gäller riksdagsval från det att riksskatteverket kungjorde valutgången i Post- och Inrikes Tidningar och när det gäller kommunala val från det att protokollet över den offentliga förrättningen för slutlig sammanräkning och mandatfördelning lästes upp hos länsstyrelsen. Enligt 16 § folkomröstningslagen gäller samma besvärsmättid beträffande utgången av folkomröstningar

som beträffande riksdagsval.

Förvaltningslagens regler ses f.n. över av förvaltningsrättsutredningen (Ju 1978:09). I ett delbetänkande (SOU 1981:46) har den utredningen föreslagit att förvaltningslagen ändras bl.a. så att besvärshandlingen skall ges in till beslutsmyndigheten i stället för som nu till besvärsmyndigheten. Förslaget övervägs f.n. i regeringskansliet.

Med anledning av att besvärsförfarandet enligt valförfattningarna bereder de klagande vissa svårigheter förordar vallagskommittén att reglerna i ämnet görs mera enhetliga och att de i möjligaste mån anpassas till vad som i allmänhet gäller inom förvaltningen. Ev. ändringar bör dock enligt kommittén med ett undantag anstå tills riksdagen har tagit ställning till de förslag som den pågående översynen av förvaltningslagen kan leda till. Undantaget gäller tiden för överklagande av länsstyrelsens beslut om utgången av kommunala val. Den tiden föreslås förlängd från sju till tio dagar, dvs. anpassad till vad som gäller vid riksdagsval.

Kommitténs förslag har godtagits av remissinstanserna. Också jag kan ansluta mig till det. Reglerna blir på så sätt något enhetligare och lättare att hålla i minnet. Med hänsyn till intresset av att man så snart som möjligt och helst före mandatperiodens början får klart för sig om valet står fast eller kan komma att ändras anser jag det inte lämpligt att utsträcka besvärstiden längre än till tio dagar. I detta sammanhang vill jag särskilt peka på att utgången av riksdagsval brukar kungöras omkring tio dagar efter valdagen och att den nyvalda riksdagen enligt regeringsformen (3 kap. 5 §) skall samlas på femtonde dagen efter valdagen.

Jag delar också kommitténs uppfattning att frågan om ev. andra ändringar i besvärsförfarandet enligt valförfattningarna inte bör tas upp innan resultatet av den pågående översynen av förvaltningslagen föreligger.

Förslaget om förlängd besvärstid i kommunala val förutsätter ändringar i 15 kap. 4 § ValL och 50 § lagen om kyrkofullmäktigval.

2.5 Förutsättningarna för att upphäva val

Förutsättningarna för att valprövningsnämnden skall upphäva ett val regleras i 15 kap. 7 § ValL. Förutsättningarna är i korthet att det i valmyndigheternas verksamhet har förekommit en avvikelse från föreskriven ordning eller att det vid valet har förekommit ett sådant otillbörligt förfarande (valfusk) som är straffbart enligt 17 kap. 8 § brottsbalken. En ytterligare förutsättning för att valet skall upphävas är att det med fog kan antas att felet (dvs. avvikelsen från vallagstiftningen resp. valfusket) har inverkat på valutgången.

Hänvisningen till straffbestämmelsen i brottsbalken syftar på brotten otillbörligt verkande vid röstning och tagande av otillbörlig belöning vid röstning. Brottet otillbörligt verkande vid röstning består i att någon avsiktligt försöker hindra omröstningen eller förvanska dess utgång eller

eljest otillbörligen inverka på omröstningen". Brottet tagande av otillbörlig belöning vid röstning har ingen självständig betydelse vid valbesvärspövningen, eftersom de gärningar som det brottet omfattar och som kan påverka valutgången bara är spegelbilder av sådana förfaranden som är straffbara som otillbörligt verkande vid röstning.

Om de angivna villkoren är uppfyllda, skall valprövningsnämnden upphäva valet i den omfattning som behövs och förordna om omval. Kan felet rättas genom förnyad röstsammanräkning eller annan mindre ingripande åtgärd, skall sådan rättelse vidtas i stället för omval.

De nu nämnda reglerna om förutsättningarna för att upphäva val infördes i vallagen vid grundlagsreformen år 1975. Tidigare var frågan inte författningsreglerad.

Reglerna i 15 kap. 7 § ValL tillämpas också vid kyrkofullmäktigval (51 § lagen om kyrkofullmäktigval).

För folkomröstningar finns särskilda föreskrifter i 17 § folkomröstningslagen som är i huvudsak likalydande med motsvarande bestämmelser i 15 kap. 7 § ValL.

Som jag har framhållit i det föregående (avsnitt 2.4) är det angeläget att riksdagens och de kommunala beslutande församlingarnas sammansättning blir definitiv så snart som möjligt efter valet. Valprövningsnämnden inrättades vid grundlagsreformen bl.a. just i detta syfte. Den nuvarande kopplingen mellan vallagen och brottsbalken har emellertid visat sig kunna leda till att valprövningsnämnden i vissa fall, nämligen när klaganden åberopar valfusk, inte kan avgöra ett valbesvärsmål inom rimlig tid utan att föregripa utgången av en pågående straffprocess vid allmän domstol. En annan olägenhet med den nuvarande ordningen är att valprövningsnämnden och domstolarna kan komma till skilda uppfattningar i frågan huruvida ett brott har begåtts.

Som lösning på problemen rekommenderar vallagskommittén att den nuvarande hänvisningen i vallagen till straffbestämmelsen i brottsbalken skall slopas. I stället föreslås att förutsättningarna för att upphäva val på grund av valfusk skall anges uttryckligen i vallagen. Dessa förutsättningar bör enligt kommittén utformas så att de väsentligen överensstämmer med de objektiva rekvisiten för brottet otillbörligt verkande vid röstning. Enligt kommittéförslaget skall det alltså liksom hittills ingå i valbesvärspövningen att bedöma om det har förekommit något som objektivt sett var otillbörligt och ägnat att inverka på valet (röstfördelningen). Liksom hittills skall det också vara en förutsättning för upphävande av valet att den otillbörliga åtgärden med fog kan antas ha inverkat på valutgången (mandatfördelningen mellan partierna eller ordningen mellan kandidaterna). Däremot skall det inte längre krävas att åtgärden vidtogs i avsikt att inverka på valet och med insikt om de faktiska förhållanden som gör den otillbörlig.

Under remissbehandlingen har flertalet remissinstanser tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Svea hovrätt har dock ställt sig tveksam till

förslaget. Hovrätten instämmer visserligen i att den nuvarande kopplingen mellan valprovning och domstolsbedömning är olämplig men ifrågasätter ändå om det är lämpligt att släppa kravet på uppsåt vid valprovningen. Hovrätten befarar att förslaget – utan att det medför några påtagliga praktiska fördelar – kan leda till en svårbedömbär utvidgning av möjligheterna att upphäva val. Också valprovningensnämnden sätter i fråga om inte förslaget innebär att val kan komma att upphävas i större omfattning än f.n. Nämnden anser därför att den ändringen i förslaget bör övervägas att endast åtgärder som har varit *påtagligt* ägnade att hindra röstningen etc. skall kunna leda till upphävande.

För min del anser jag att de nuvarande förutsättningarna för att upphäva val i huvudsak är lämpligt avvägda. Även i fortsättningen måste det givetvis vara möjligt att upphäva ett val på grund av valfusk, om fusket kan antas ha inverkat på valutgången. De problem som kopplingen mellan valprovning och straffbarhet har gett upphov till talar emellertid för att man på den punkten bör överväga en annan ordning.

Enligt min mening innebär den lösning som kommittén har föreslagit en förbättring. Om man ersätter den nuvarande hänvisningen till 17 kap. 8 § brottsbalken med en beskrivning av enbart de objektiva rekvisiten, behöver valprovningensnämnden inte på samma sätt som nu bedöma om ett visst förfarande har skett med uppsåt. Det innebär att nämnden kan göra sin bedömning oberoende av den straffrättsliga bedömningen. Därigenom minskar risken för att nämnden och domstolarna träffar motstridiga avgöranden. Samtidigt skapas förutsättningar för att nämnden skall kunna avgöra valbesvärsmål tillräckligt snabbt.

Jag tillstyrker alltså i princip kommitténs förslag. När det gäller den närmare utformningen av bestämmelsen ansluter jag mig till kommitténs uppfattning att förutsättningarna för att upphäva val bör utformas så, att de nära ansluter till de objektiva rekvisiten för brottet otillbörligt verkande vid röstning. Samtidigt är det emellertid angeläget att bestämmelsen inte utformas så att möjligheterna att upphäva val väsentligt ökar.

Med dessa utgångspunkter anser jag att man går för långt om man, såsom kommittén har föreslagit, föreskriver att varje åtgärd som har varit *ägnad att* hindra röstningen etc. skall kunna leda till att ett val upphävs. Enligt min mening bör förutsättningarna för att upphäva val på grund av valfusk vara att någon verkligen har hindrat röstningen eller förvanskat avgivna röster eller att någon har otillbörligt verkat vid valet på annat sätt, t.ex. genom att lämna eller utlova en otillbörlig belöning vid röstningen. Liksom kommittén anser jag vidare att det också i fortsättningen måste krävas att fusket med fog kan antas ha inverkat på mandatfördelningen mellan partierna eller ordningen mellan kandidaterna, dvs. valutgången.

Med den föreslagna utformningen finns det inte anledning att befara att ändringen skall leda till någon nämnvärd ökning av antalet beslut om upphävande av val.

2.6 Övriga frågor

2.6.1 Frågor som har tagits upp av vallagskommittén

Bland de övriga frågor som vallagskommittén har behandlat går jag här in på en, nämligen länsstyrelsens valbarhetsprövning. I övrigt får jag hänvisa till specialmotiveringen (se 3 kap. 3 § och 15 kap. 6 § ValL).

Enligt 14 kap. 5 § ValL skall namn på en valsedel anses obefintligt bl.a. om kandidaten inte är valbar. Riksskatteverket har, bl.a. i sitt remissyttrande över kommitténs delbetänkande Översyn av vallagen 2, hävdad att det inte finns praktiska möjligheter för länsstyrelserna att utöva den valbarhetsprövning som förutsätts i lagen (kontroll av kandidatens medborgarskap och kyrkobokföringsort på valdagen m.m.). Verket har därför föreslagit att valbarhetsprövningen skall slopas eller ersättas med en kontroll i efterhand.

Kommittén har nu utrett frågan om valbarhetsprövningen. Enligt kommittén inträffar det i enstaka fall att de uppgifter om valbarheten, som länsstyrelsen har tillgång till vid sin förrättning för slutlig sammanräkning och mandatfördelning, inte överensstämmer med de verkliga förhållandena på valdagen. Orsaken till detta är vanligen att aviseringar från pastorsämbetena om flyttningar eller om förvärv av svenskt medborgarskap fördröjs.

Kommittén anser det inte lämpligt att slopa valbarhetskontrollen. Man riskerar nämligen då, framför allt i kommun- och kyrkofullmäktigval, att mandat besätts med ledamöter som visar sig vara obehöriga redan vid mandatperiodens början. Detta skulle leda till att länsstyrelserna ganska snart efter valet fick hålla nya förrättningar för att utse efterträdare och ytterligare suppleanter i de obehörigas ställe.

Som exempel på hur länsstyrelsens valbarhetsprövning kan genomföras med hjälp av dator redovisar kommittén ett förfarande som tillämpas hos bl.a. länsstyrelsen i Malmöhus län. Med ett sådant eller liknande förfarande bör det enligt kommittén bli mycket sällsynt att oriktiga uppgifter om kyrkobokföring kommer att ligga till grund för valbarhetsprövningen. Skulle det någon gång inträffa att länsstyrelsen på grund av försenad avisering oriktigt bedömer en nyinflyttad person som ej valbar, kan felet rättas genom att valet överklagas. Om en obehörig kandidat förklaras vald, skall länsstyrelsen enligt 14 kap. 22 § ValL (efterträdarregeln) vid en särskild förrättning utse efterträdare till den obehörige. Detta kan under vissa förutsättningar tänkas leda till att den valda församlingens sammansättning inte blir alldeles densamma som om länsstyrelsen redan i samband med valet hade konstaterat att kandidaten inte var valbar.

Vallagskommittén pekar vidare på det förslag till omorganisation av folkbokföringen som 1979 års folkbokföringskommitté har lagt fram i sitt betänkande (SOU 1981:101) Folkbokföringens framtida organisation och som nu övervägs i regeringskansliet. Om det förslaget genomförs, stärks

garantierna för att valbarhetsprövningen inte grundas på inaktuella uppgifter.

Vallagskommitténs slutsats blir att olägenheterna med den nuvarande ordningen för valbarhetsprövning är så begränsade att förfarandet kan tillämpas i väntan på resultatet av folkbokföringskommitténs förslag.

Av remissinstanserna godtar bl.a. länsstyrelserna vallagskommitténs uppfattning. Riksskatteverket vidhåller – som närmare framgår av verkets remissyttrande – sin uppfattning att enbart efterträdarregeln bör gälla.

Olägenheterna med den nuvarande valbarhetsprövningen är enligt min mening inte så framträdande att de motiverar en lagändring. Jag ansluter mig alltså till kommitténs uppfattning att reglerna om valbarhetsprövningen tills vidare bör behållas oförändrade.

2.6.2 Frågor som har tagits upp av remissinstanserna

Några remissinstanser har tagit upp frågor som inte har direkt samband med vallagskommitténs förslag.

Vid granskningen av poströster i sådana kommuner där landstingsval inte förekommer (bl.a. Göteborgs kommun) träffar man ibland på valkuvert som innehåller blå valsedlar, dvs. den färg som gäller vid landstingsval. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och valnämnden i Göteborg menar att det behöver klarläggas hur sådana kuvert skall bedömas. Länsstyrelsen föreslår ett tillägg i vallagen av innebörd att ett kuvert som synes innehålla en blå valsedel skall underkännas vid den preliminära rösträkningen och läggas i H-omslag, om väljaren inte skall delta i landstingsval. Valnämnden föreslår det tillägget att valförrättarna vid sin granskning av förtidsröster skall kontrollera att väljaren har ställt i ordning endast ett valkuvert för varje val.

Jag delar uppfattningen att det med nuvarande regler i vissa fall finns utrymme för tvekan huruvida en landstingsvalsedel kan godkännas som röst i riksdagsvalet eller kommunfullmäktigvalet. De tveksamma fallen kan emellertid uppkomma bara i några få kommuner och är uppenbarligen inte heller där särskilt vanligt förekommande. Det problem som länsstyrelsen nu har pekat på bör därför enligt min mening kunna lösas i rättstillämpningen. Någon kompletterande bestämmelse av det slag länsstyrelsen förordar anser jag för min del inte vara nödvändig. Mot bakgrund av den nya regel om kontrollgranskning av underkända förtidsröster som jag har förordat i det föregående (avsnitt 2.1) håller jag dock med om att det kan vara klokt att valförrättarna, i väntan på valnämndens kontrollgranskning, underkänner sådana röster vars giltighet är tveksam.

Liksom valförrättare i vallokalerna är röstmottagare på postanstalter, hos utlandsmyndigheter och på fartyg enligt vallagen skyldiga att kontrollera att väljaren har ställt i ordning endast ett valkuvert för varje val, och de är också uttryckligen förbjudna att av väljaren ta emot mer än ett kuvert för varje val

(9 kap. 3 och 4 §§, 10 kap. 4, 5, 8, 9 och 14 §§ ValL). En särskild föreskrift av det slag som valnämnden i Göteborg förordar är därför enligt min mening inte nödvändig.

Att par valnämnder (bl.a. den i Stockholm) uppehåller sig i sina remissyttranden vid frågan om hur sådana utlandsröster och fartygsröster skall behandlas som anländer för sent, dvs. först efter det att valnämnden har påbörjat sin onsdagsräkning. F.n. gäller enligt vallagen att alla röster från utlandsmyndigheter och fartyg sänds till valnämnden via riksskatteverket (10 kap. 10, 11, 14 och 15 §§ ValL). För sent anlända röster lägger valnämnden åt sidan för vidare befordran till länsstyrelsens arkiv (13 kap. 10 § ValL).

Valnämnderna föreslår nu att lagen ändras så att riksskatteverket ges möjlighet att behålla för sent anlända röster. Alternativt föreslås att riksskatteverket skall vidarebefordra sådana röster direkt till länsstyrelsen.

För min del anser jag att sådana nya regler som bl.a. valnämnden i Stockholm föreslår skulle göra vallagen mer invecklad än nödvändigt. Några större fördelar skulle knappast stå att vinna med tanke på hur få röster det här rör sig om. Jag ställer mig alltså avvisande till förslagen.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i vallagen (1972:620),
2. lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval.
3. lag om ändring i folkomröstningslagen (1979:369).

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till ändring i vallagen

3 kap. 3 §

Enligt sista meningen i fjärde stycket gäller f.n. att länsstyrelsens beslut om indelning av kommuner i valdistrikt skall kungöras i viss ordning och dessutom tillställas riksskatteverket. Vallagskommittén har inhämtat att skyldigheten att tillställa riksskatteverket beslut av detta slag inte längre fyller något praktiskt behov. Kommittén föreslår därför att denna underrättelseskyldighet slopas.

Remissinstanserna, bl.a. riksskatteverket, tillstyrker förslaget. Också jag ansluter mig till det.

Ändringen innebär att länsstyrelsen befrias från underrättelseskyldigheten. Genom hänvisningen i 5 § tredje stycket lagen om kyrkofullmäktigval kommer ändringen att gälla också länsstyrelsens beslut om indelning i valdistrikt för kyrkofullmäktigval.

13 kap. 7 och 9 §§

Ändringen i 7 § innebär att det införs en uttrycklig bestämmelse om att de förtidsröster som valförrättarna på valnatten underkänner och lägger i särskilda kuvert (s.k. H-omslag) skall tillställas valnämnden tillsammans med det övriga valmaterial som lämnas dit. Detta förfarande tillämpas redan i praktiken.

Genom ändringen i 9 § får valnämnden till uppgift att vid sin rösträkning på onsdagen efter valdagen kontrollgranska det material som valförrättarna har lagt i H-omslag. Detta är en nyhet.

Genom hänvisningen i 11 § folkomröstningslagen blir de nya reglerna tillämpliga också på folkomröstningar. När det gäller kyrkofullmäktigval får ändringarna däremot ingen betydelse, eftersom förtidsröster vid sådana val inte skickas ut till vallokalerna utan behålls hos valnämnden i väntan på onsdagsräkningen.

Motiveringen i övrigt har redovisats i avsnitt 2.1.

14 kap. 3, 15 d, 16, 17, 19 och 22 §§

Ändringarna i 3 och 17 §§ innebär att "mandat" – efter mönster från vad som gäller vid landstingsval – införs som beteckning även för platser i kommunfullmäktige. Vidare har föreskriften i nuvarande 3 § andra stycket andra meningen om principen för fördelning av mandat i kommunfullmäktige överförs till 15 d §.

Genom ändringarna i 15 d § anpassas reglerna för mandatfördelning i kommunfullmäktige till motsvarande regler för landsting. Första stycket motsvarar 15 b § första stycket. Andra stycket i 15 d § motsvarar 15 c § samt delar av paragrafens första och fjärde stycken i gällande lydelse. Den nya lydelsen av 15 d § tredje stycket innebär den sakliga ändringen att ett mandat skall stå obesatt under mandatperioden, om kandidaterna på partiets valsedlar inte räcker till för att besätta det antal mandat som partiet har erhållit vid valet. Om det i en valkretsindelad kommun uppstår brist på kandidater för ett parti i en valkrets, skall dock överskjutande mandat flyttas till den av de övriga valkretsarna där partiet, efter fördelningen av mandat inom kretsen, har störst jämförelsetal. Kan mandatet inte heller genom detta förfarande besättas med en kandidat från det parti som har vunnit mandatet, skall det vara obesatt under mandatperioden. Ändringen innebär att reglerna för kommunfullmäktigval i detta avseende kommer att överensstämma med vad som gäller i landstingsval.

Enligt 15 d § andra stycket har hittills gällt att en kommunfullmäktigledamot kan ha sin plats från två eller flera partier. I en motsvarande situation vid landstingsval skall däremot enligt 16 § kandidaten tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. Ändringen i 16 § innebär att den ordning som gäller för landstingsval skall tillämpas också vid kommunfullmäktigval. Som en följd av denna ändring har de nuvarande 15 d § andra stycket tredje meningen och 22 § andra stycket andra meningen utgått.

Genom det nya sjätte stycket i 19 § regleras hur länsstyrelsen skall förfara vid den slutliga sammanräkningen och mandatfördelningen i ett kommunfullmäktigval, om namnen på ett partis valsedlar inte räcker till för att utse så många suppleanter som skall utses enligt paragrafen. Stycket, som har utformats efter mönster från vad som föreskrivs för landstingsval i 18 § tredje stycket, innebär att suppleantplatserna skall lämnas obesatta i den mån namnen inte räcker till. En föreskrift av samma innebörd finns f.n. i 21 § andra stycket, en paragraf som nu föreslås upphävd (jfr avsnitt 2.2).

När en landstingsledamot avgår under löpande mandatperiod gäller f.n. enligt 22 § att länsstyrelsen på anmälan av landstingets ordförande skall inkalla den suppleant som enligt den mellan suppleanterna bestämda ordningen står i tur att inträda. Trots att det inte föreskrivs i lagen, förfar man i praktiken på samma sätt när en ledamot av kommunfullmäktige avgår under löpande mandatperiod. Den nu föreslagna ändringen i första stycket innebär en kodifiering av denna praxis.

F.n. saknas föreskrifter om hur man skall förfara när ett partis kandidater inte räcker till för att utse efterträdare till en avgången ledamot av landsting eller fullmäktige. Enligt den nya lydelsen av 22 § andra stycket och det nya tredje stycket i paragrafen, skall man i dessa fall följa samma regler som gäller vid den slutliga sammanräkningen och mandatfördelningen i samband med själva valet. Finns det ingen redan utsedd suppleant att kalla in, skall länsstyrelsen alltså genom ny sammanräkning till efterträdare utse den bland partiets kandidater som står främst i ordningen bland dem som inte har fått mandat. Om namnen på partiets valsedlar då inte räcker till för att återbesätta mandatet, skall detta om möjligt flyttas till annan valkrets inom landstingskommunen resp. kommunen. Kan efterträdare inte heller utses på detta sätt, skall mandatet stå obesatt under mandatperioden.

I övrigt hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2).

15 kap. 4 §

Andra stycket innebär den nyheten att politiska partier får rätt att under vissa förutsättningar överklaga sådana beslut som avses i paragrafens första stycke, dvs. beslut om utgången av val och av särskilda förrättningar för att utse efterträdare till avgångna ledamöter eller suppleanter.

Ordet parti har i vallagen genomgående samma betydelse som i regeringsformen. Med parti menas alltså "varje sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning" (se 3 kap. 7 § regeringsformen). Det betyder att också gruppbildningar som inte är juridiska personer kan uppträda som partier i ett val. Som har framhållits i den allmänna motiveringen kan emellertid en gruppbildning som sådan vara part i ett besvär förfarande bara om den har en sådan organisation (stadgar och styrelse) att den kan betraktas som en juridisk person. En förutsättning för att ett parti skall kunna besvara sig enligt förevarande bestämmelse är att partiet är en juridisk person.

Som förutsättning för besvärsmålsrätt krävs i allmänhet enligt förvaltningslagen att beslutet angår klaganden och att det har gått honom emot (11 § förvaltningslagen). Har en avvikande bestämmelse meddelats i en annan författning, gäller dock den bestämmelsen i stället (1 § andra stycket förvaltningslagen). En särskild bestämmelse i vallagen om vilka som får klaga i valbesvärsmål bör följaktligen, om något annat inte framgår av bestämmelsen, uppfattas som en uttömmande reglering i ämnet (jfr SOU 1964:27 s. 518). I lagtexten tas därför som klagoberättigade upp – förutom partier – den krets fysiska personer som enligt rådande praxis har rätt att överklaga beslut enligt första stycket, nämligen den som enligt rösträngden hade rösträtt vid valet och den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot längden var utesluten från rösträtt. I den delen har texten på förslag av vallagskommittén utformats efter mönster av 16 § andra stycket folkomröstningslagen.

Ett krav på att beslutet skall ha gått klaganden emot för att han skall ha besvärsmålsrätt är när det gäller valbesvär svårt att förena med ett effektivt skydd för valhemligheten. Besvärsmålsrätten för fysiska personer i valbesvärsmål är därför inte beroende av något sådant krav. För att reglerna inte skall bli onödigt invecklade och svåra att tillämpa har något krav på att beslutet har gått klaganden emot inte heller ställts upp för partiernas rätt att klaga.

Förslaget innebär alltså att besvärsmålsrätten i valbesvärsmål regleras uttömmande i vallagen. Besvärregeln i 11 § förvaltningslagen är i dessa fall inte till någon del tillämplig.

Från organisatorisk synpunkt är partierna vanligen uppbyggda så att det finns en riksorganisation, en regional huvudorganisation med ett område som motsvarar en eller flera riksdagsvalkretsar samt en lokal huvudorganisation, vars område som regel omfattar en kommun. Vanligt förekommande är också särskilda organisationer för kommundelar. Dessa organisationer på olika nivåer inom ett och samma parti är som regel var för sig att betrakta som juridiska personer.

Kompetensfördelningen mellan de olika nivåerna inom ett partis organisation varierar mellan partierna. Detsamma gäller en överordnad organisations befogenheter i förhållande till underordnade organisationer. Frågan om vilken organisation inom ett parti som skall vara behörig att anföra besvär över beslut om valutgång får därför i första hand avgöras med ledning av partiets stadgar och de bemyndiganden som behöriga partiorgan kan ha beslutat om. Om det inte finns några sådana bestämmelser eller beslut, bör man normalt kunna utgå ifrån att den lokala huvudorganisationen är behörig att anföra besvär över beslut om utgången av kommunfullmäktigval och kyrkofullmäktigval inom organisationens område. Den regionala huvudorganisationen bör vara behörig att föra talan beträffande utgången av landstingsval inom området och även beträffande riksdagsval såvitt angår valkrets inom området.

I princip har ett parti rätt att anföra valbesvär oavsett vilka grunder som åberopas. Ett parti kan sålunda överklaga ett beslut om valutgång även under åberopande av fel i röstlängden. I 15 kap. 7 § tredje och fjärde styckena Vall finns emellertid vissa bestämmelser som begränsar besvärsmöjligheterna för klagande i allmänhet, bl.a. när det gäller röstlängdsfel. Bestämmelserna innebär i detta avseende att röstlängdsfel inte får åberopas i samband med besvär över ett beslut om valutgång annat än om saken tidigare har prövats av länsstyrelsen i ett anmärkningsärende (4 kap. 6 och 18 §§ Vall) eller om länsstyrelsen har bifallit en ansökan om rättelse i röstlängden (4 kap. 8 § tredje stycket). Dessa begränsningar är tillämpliga även när ett parti anför besvär. Partier får alltså inte åberopa röstlängdsfel i större utsträckning än andra klagande.

I övrigt hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3).

Ändringen i *tredje stycket* innebär att besvärstiden i fråga om landstings- och kommunfullmäktigval förlängs från sju till tio dagar. Motiveringen till ändringen har redovisats i det föregående (avsnitt 2.4).

15 kap. 6 §

När valprövningsnämnden inrättades år 1975 förutsattes att den skulle ha rätt att få upplysningar och yttranden från andra myndigheter. En särskild bestämmelse om detta ansågs dock överflödigt. Nämndens möjligheter att hålla muntliga förhandlingar och att begära vittnesförhör vid domstol ansågs tillräckliga för att tillgodose behovet av sådan utredning som inte kunde erhållas genom yttranden från andra myndigheter (jfr prop. 1974:35 s. 78).

I 4 § första stycket allmänna verksstadgan (1965:600) fanns fram till årsskiftet 1980/81 en föreskrift om att myndigheterna skulle gå varandra till handa med de upplysningar och det biträde som de kunde lämna. Föreskriften var tillämplig på de allra flesta statliga myndigheter men inte på kommunala myndigheter. Den upphävdes som en följd av den nya sekretesslagen (1980:100). Enligt 15 kap. 5 § sekretesslagen är numera varje myndighet skyldig att på begäran lämna andra myndigheter uppgifter som den förfogar över i den mån hinder inte möter på grund av bestämmelser om sekretess eller av hänsyn till arbetets behöriga gång. Denna föreskrift är till skillnad från den äldre föreskriften i verksstadgan tillämplig också på kommunala myndigheter.

Enligt vallagskommittén har valprövningsnämnden hittills inte haft några svårigheter att få utredningar och yttranden från andra myndigheter. För att skapa garantier för att nämnden också i fortsättningen får det bistånd den behöver även av de kommunala valorganen föreslår kommittén emellertid att det i vallagen tas in en föreskrift om att statliga och kommunala myndigheter till valprövningsnämnden skall lämna de uppgifter och avge de yttranden som nämnden begär.

Svenska kommunförbundet ifrågasätter i sitt remissyttrande om inte

förslaget är onödigt vidsträckt. Övriga remissinstanser tillstryker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Jag håller med om att valprovsnämnden bör ha rätt att fordra in uppgifter inte bara från statliga myndigheter (t.ex. riksskatteverket) utan också från de kommunala valnämnderna. Enligt min mening är regeln i 15 kap. 5 § sekretesslagen i de allra flesta fall en tillräcklig garanti för detta. Någon gång kan nämnden emellertid behöva fordra in uppgifter som omfattas av sekretess enligt sekretesslagen, t.ex. uppgifter som polisen har samlat in under en sedermera nerlagd förundersökning om misstänkt valfusk. Med tanke på sådana situationer vill jag inte motsätta mig att man i vallagen tar in en särskild regel om skyldighet för myndigheterna att lämna uppgifter till valprovsnämnden. Av 14 kap. 1 § sekretesslagen följer då att sekretessregleringen inte hindrar att uppgifter lämnas till nämnden.

En bestämmelse av i huvudsak samma innebörd som den vallagskommittén föreslår har därför tagits in som ett nytt tredje stycke i förevarande paragraf. Genom hänvisningarna i 51 § lagen om kyrkofullmäktigval och 16 § folkomröstningslagen blir den nya regeln tillämplig också i sådana besvär-särenden hos valprovsnämnden som rör kyrkofullmäktigval och folkomröstningar.

15 kap. 7 §

En av förutsättningarna för att upphäva val anges i denna paragraf genom en hänvisning till 17 kap. 8 § BrB, där det stadgas straff för otillbörligt verkande vid röstning och tagande av otillbörlig belöning vid röstning. I paragrafen har gjorts den ändringen att förutsättningarna för att upphäva val i de ifrågavarande fallen anges uttryckligen. Bestämmelsen har utformats i nära anslutning till de objektiva rekvisiten för brottet otillbörligt verkande vid röstning.

Avgörande för bestämmelsens tillämpning enligt den nya lydelsen är om någon har vidtagit en otillbörlig åtgärd vid valet. Som exempel nämns i lagtexten att någon har hindrat röstningen eller förvanskat avgivna röster. Bestämmelsen kan alltså bli tillämplig, om väljare har hindrats från att rösta eller om innehållet i avgivna valsedlar har ändrats. Vidare kan nämnas det fallet att någon har fuskat med valsedelsförsändelser genom att anordna sådana utan att väljaren själv har varit närvarande. Bedömningen av om ett visst förfarande är att anse som otillbörligt bör i stor utsträckning kunna ske med ledning av den praxis som har utvecklats kring 17 kap. 8 § BrB.

Det räcker emellertid inte att valprovsnämnden konstaterar att en otillbörlig åtgärd har vidtagits för att den skall kunna upphäva ett val. Liksom hittills krävs det dessutom att det med fog kan antas att åtgärden har inverkat på valutgången. I praktiken torde detta innebära att det även i fortsättningen kommer att bli sällsynt att valprovsnämnden beslutar att upphäva ett val.

Genom hänvisningen i 51 § lagen om kyrkofullmäktigval kommer den

föreslagna ändringen att gälla även vid besvär över valutgång i kyrkofullmäktigval.

Motsvarande ändring föreslås i 17 § folkomröstningslagen.

Motiveringen i övrigt har redovisats i avsnitt 2.5.

4.2 Förslaget till ändring i lagen om kyrkofullmäktigval

43 §

Med anledning av att 14 kap. 21 § ValL upphävs behöver en följdändring göras i förevarande paragraf. I övrigt hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2) och till specialmotiveringen till ändringarna i 14 kap. ValL.

50 §

Ändringen i *andra stycket* innebär att partier under vissa förutsättningar får rätt att överklaga beslut om utgången av val och av särskilda förrättningar för att utse efterträdare till avgångna ledamöter eller suppleanter. Se i övrigt den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) och specialmotiveringen till 15 kap. 4 § ValL.

Genom ändringen i *tredje stycket* förlängs besvärstiden från sju till tio dagar. Motiveringen till den ändringen har också redovisats i det föregående (avsnitt 2.4).

4.3 Förslaget till ändring i folkomröstningslagen

16 §

Ändringen i *andra stycket* innebär att partier och kampanjkommittéer får rätt att överklaga beslut om utgången av folkomröstningar. I fråga om motiven till bestämmelsen hänvisas till avsnitt 2.3 i den allmänna motiveringen. Se även specialmotiveringen till 15 kap. 4 § ValL.

17 §

En av grunderna för att upphäva en folkomröstning är att det vid omröstningen har förekommit ett sådant otillbörligt förfarande som avses i 17 kap. 8 § BrB. I paragrafen har gjorts den ändringen att förutsättningarna för att upphäva en omröstning i de ifrågavarande fallen anges uttryckligen.

Motiveringen har redovisats i avsnitt 2.5 och i specialmotiveringen till 15 kap. 7 § ValL.

5 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i vallagen (1972:620),
2. lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval,
3. lag om ändring i folkomröstningslagen (1979:369).

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Kommitténs sammanfattning av sitt förslag

Kommittén har haft i uppdrag att göra en allmän översyn av vallagen (1972:620), särskilt med utgångspunkt från de praktiska erfarenheter som vunnits vid genomförandet av 1973 och 1976 års allmänna val. Delar av kommitténs arbete har redovisats tidigare i betänkandena Översyn av vallagen 1 (SOU 1978:64), Översyn av vallagen 2 (SOU 1980:45) och Tiden för extra val till riksdagen (Ds Ju 1981:21). Återstående frågor i utredningsarbetet, flertalet med anknytning till valprövningsnämndens verksamhet, redovisas i detta slutbetänkande.

I syfte att precisera valprövningsnämndens befogenheter att begära biträde av andra myndigheter med utredningen i besvärärenden enligt valförfattningarna föreslår kommittén ett tillägg till 15 kap. 6 § vallagen av innebörd att statlig och kommunal myndighet är skyldig att lämna valprövningsnämnden uppgift och avge yttrande när nämnden så begär.

Enligt rådande praxis får endast en röstberättigad person föra talan mot beslut om valutgång. I de fall ett politiskt parti fört sådan talan har besvärerna avisats. Med utgångspunkt från den allmänna principen inom förvaltningen att besvärsmotstånd tillkommer den som beslutet angår har kommittén funnit det stå bäst i överensstämmelse med den ställning partierna numera har att även ett parti får föra talan mot beslut om valutgång. Enligt kommitténs förslag skall motsvarande besvärsmotstånd tillkomma parti och kampanjkommitté i folkomröstning.

Förfarandet vid besvär över beslut enligt valförfattningarna uppvisar ganska stora variationer. I flertalet fall gäller dock huvudregeln inom förvaltningen att besvärshandlingen skall ges in till den myndighet som skall pröva besvärerna (besvärsmyndigheten) och att fristen för ingivande av besvär är tre veckor. I fråga om besvär över valutgång gäller dock att besvärshandlingen skall ges in till den myndighet som meddelat beslutet (beslutsmyndigheten). Besvärstiden är tio dagar i riksdagsval och sju dagar i kommunala val. Enligt valprövningsnämndens erfarenheter har det nuvarande besvärsförfarandet berett de klagande vissa svårigheter. Kommittén förordar att besvärsförfarandet enligt valförfattningarna görs mera enhetligt och i möjligaste mån anpassas till vad som i allmänhet gäller inom förvaltningen. Ev. ändringar bör emellertid anstå tills den pågående översynen av förvaltningslagen är klar. Kommittén föreslår dock att besvärstiden i kommunala val skall förlängas från sju till tio dagar.

Enligt 15 kap. 7 § vallagen kan ett val upphävas om det i den verksamhet för förberedande och genomförande av val som myndighet svarar för har förekommit avvikelse från föreskriven ordning eller om det har förekommit sådant otillbörligt förfarande som avses i 17 kap. 8 § brottsbalken (otillbörligt verkande vid röstning eller tagande av otillbörlig belöning vid röstning). Om

någon av dessa omständigheter med fog kan antas ha inverkat på valutgången skall valprövningsnämnden upphäva valet. För att så snart som möjligt få ett slutgiltigt besked angående valutgången är det angeläget att valbesvärssärenden avgörs snabbt. Detta har haft till följd att valprövningsnämnden oftast, utan föregående domstolsprövning, fått ta ställning till frågan huruvida brottet otillbörligt verkande vid röstning begåtts. Prövningen i nämnden är emellertid huvudsakligen inriktad på vad som objektivt sett förekommit av otillbörligt handlande i samband med valet och vilka effekter detta med fog kan antas ha haft på valutgången. Frågan om den handlandes uppsåt är däremot av underordnad betydelse i jämförelse med vad som gäller vid domstolsprövningen. Av dessa skäl har kommittén funnit lämpligt att, i stället för hänvisningen till brottsbalken, förutsättningarna för upphävande av val uttryckligen anges i vallagen.

Valmyndigheterna har begärt vissa förändringar beträffande valbarhetsprövningen. Begäran har föranletts av att man i enstaka fall, p. g. a. försenade aviseringar om ändringar i fråga om kyrkobokföringsort eller medborgarskap, inte haft riktiga uppgifter om dessa förhållanden på valdagen. Detta har i sin tur påverkat valbarhetsprövningen, som sker vid länsstyrelsens förrättning för slutlig sammanräkning och mandatfördelning. Kommittén har emellertid funnit att nuvarande förfarande kan godtas i avbidan på resultatet av den föreslagna omorganisationen av folkbokföringen. Kommittén föreslår alltså ingen ändring i fråga om valbarhetsprövningen.

I syfte att underlätta valmyndigheternas arbete med mandatfördelningen föreslår kommittén vissa ändringar i 14 kap. vallagen. Ändringarna innebär att reglerna för mandatfördelning m. m. i kommunfullmäktigval såvitt möjligt har bringats i överensstämmelse med motsvarande regler för landstingsval. Sakligt sett innebär förslaget bl. a. den ändringen att samma kandidat inte kan erhålla platser från två eller flera partier i kommunfullmäktige. I sådant fall föreslås, i överensstämmelse med vad som gäller i riksdags- och landstingsval, att kandidaten skall tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. Förslaget innebär också vissa ändringar i förfarandet i de sällsynta fall då antalet kandidater på ett partis valsedlar inte räcker till för att besätta det antal mandat som partiet erhållit i valet.

De poströster som valförrättarna kasserar vid preliminära rösträkningen i vallokalen, t. ex. på grund av att något formellt fel begåtts då försändelsen ställts i ordning, läggs i s. k. H-omslag. Dessa röster granskas inte vid den slutliga sammanräkningen hos länsstyrelsen, något som sker med övriga valsedlar. För att stärka garantierna för en enhetlig praxis vid bedömningen av poströster föreslår kommittén att de röster valförrättarna kasserat och lagt i H-omslag skall granskas också av valnämnden vid nämndens rösträkning på onsdagen efter valdagen.

Kommittén föreslår att länsstyrelsernas skyldighet att underrätta riksskat-

teverket om beslut angående indelning av kommun i valdistrikt skall upphöra.

Kommitténs förslag bedöms inte medföra ökade kostnader för genomförandet av val.

Ev. lagändringar i anledning av kommitténs förslag bör kunna träda i kraft i sådan tid att de kan tillämpas vid 1982 års val.

Kommitténs lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i vallagen (1972:620)

Härigenom föreskrivs i fråga om vallagen (1972:620)

dels att 14 kap. 21 § skall upphöra att gälla,

dels att 3 kap. 3 §, 13 kap. 9 §, 14 kap. 3, 15 d, 16, 17, 19 och 22 §§ samt 15 kap. 4, 6 och 7 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.
3 §

Varje kommun är indelad i valdistrikt. Är kommun indelad i valkretsar för val av kommunfullmäktige, skall varje sådan valkrets bilda ett eller flera valdistrikt.

Valdistrikt bör omfatta 1 200–1 500 röstberättigade. Endast om särskilda skäl föranleder det, får valdistrikt omfatta mer än 1 800 eller mindre än 300 röstberättigade.

Länsstyrelsen beslutar om kommuns indelning i valdistrikt på förslag av fullmäktige i kommunen. Det åligger kommun att under år närmast före år då ordinarie val till riksdagen skall äga rum se över indelningen. Om det är påkallat får länsstyrelsen självmant besluta om indelningen i valdistrikt sedan fullmäktige i kommunen har beretts tillfälle att yttra sig.

Beslut om indelning i valdistrikt skall meddelas senast en månad före ingången av det år under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Regeringen eller annan myndighet som beslutar om ändring i rikets indelning i landstingskommuner eller kommuner kan dock vid behov bestämma att beslut om indelning i valdistrikt får meddelas senare. Länsstyrelsen skall omedelbart kungöra sådana beslut i ortstidning inom valdistrikten *samt tillställa centrala valmyndigheten avskrift av beslutet.*

Beslut om indelning i valdistrikt skall meddelas senast en månad före ingången av det år under vilket beslutet skall träda i tillämpning. Regeringen eller annan myndighet som beslutar om ändring i rikets indelning i landstingskommuner eller kommuner kan dock vid behov bestämma att beslut om indelning i valdistrikt får meddelas senare. Länsstyrelsen skall omedelbart kungöra sådana beslut i ortstidning inom valdistrikten.

13 kap.
9 §

Vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske, dock tidigast onsdagen efter valdagen, granskar valnämnden de ytterkuvert som kommit in till nämnden och behållits där samt kuvertens inne-

Vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske, dock tidigast onsdagen efter valdagen, granskar valnämnden de ytterkuvert som kommit in till nämnden och behållits där samt kuvertens inne-

Nuvarande lydelse

håll. Därvid äger 3–5 §§ *motsvarande tillämpning*. Godkända val- och innerkuvert lägges i urnor. För varje val och valkrets användes en urna. I samband med att kuvert lägges i urnan antecknas vid väljarens namn i röstlängden att han utövat sin rösträtt.

Avgivna röster räknas. Därvid äger 6 § *motsvarande tillämpning*.

Föreslagen lydelse

håll. Därvid *tillämpas* 3–5 §§. På samma sätt granskar nämnden innehållet i de ytterkuvert som valförrättarna enligt 13 kap. 3 och 5 §§ lagt åt sidan. Godkända val- och innerkuvert läggs i urnor. För varje val och valkrets används en urna. I samband med att kuvert läggs i urnan antecknas vid väljarens namn i röstlängden att han utövat sin rösträtt.

Avgivna röster räknas. Därvid *tillämpas* 6 §.

14 kap.

3 §

I fråga om riksdagsval bestämmer länsstyrelsen ordningen mellan kandidatnamnen på partiernas valsedlar i valkretsen i den utsträckning som behövs för utseende av riksdagsledamöter och ersättare för dem.

I fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar länsstyrelsen *platserna* mellan partierna. *Platserna fördelas i fråga om kommunfullmäktigval för varje valkrets*. Länsstyrelsen fastställer även för varje valkrets vilka personer som skall erhålla *platserna* samt utser suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

Förrättningen skall genomföras utan dröjsmål. Vid avbrott i förrättningen skall valsedlarna och övriga valhandlingar läggas i säkert förvar. Innan förrättningen *återupptages*, skall länsstyrelsen se till att obehörig åtgärd ej vidtagits med valhandlingarna.

I fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar länsstyrelsen *mandaten* mellan partierna. Länsstyrelsen fastställer även för varje valkrets vilka personer som skall erhålla *mandaten som ledamöter* samt utser suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

Förrättningen skall genomföras utan dröjsmål. Vid avbrott i förrättningen skall valsedlarna och övriga valhandlingar läggas i säkert förvar. Innan förrättningen *återupptas*, skall länsstyrelsen se till att obehörig åtgärd ej vidtagits med valhandlingarna.

15 d §

Skall två eller flera platser besättas vid val till kommunfullmäktige, fördelas de mellan partierna så att platserna, en efter annan, tilldelas det parti som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas enligt andra stycket. Den första platsen som tilldelats parti besättes med den kandidat som står främst i den enligt 15 § bestämda ordningen mellan namnen, den andra med den kandidat som därefter

Mandaten i kommunfullmäktige fördelas för varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen. Härvid tilldelas mandaten, ett efter annat, det parti som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats något mandat, genom att partiets röstetal i valkretsen delas med 1,4. Därfter erhålls jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med

Nuvarande lydelse

står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats någon plats, genom att partiets röstetal delas med 1,4. Därefter erhålles jämförelsetalet genom att partiets röstetal delas med det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de platser som tilldelats partiet. Har samma kandidat erhållit platser från två partier, skall vid beräkning av det antal platser som utdelats vardera platsen anses blott som en halv plats och, om kandidaten erhållit platser från tre partier, som en tredjedels plats och så vidare efter samma grund.

Har ett parti tilldelats lika många platser som motsvarar antalet namn på partiets valsedlar, skall det uteslutas från vidare jämförelse.

Skall blott en plats besättas tillfaller platsen den kandidat som står främst i namnordningen inom det parti som har det största jämförelsetalet enligt andra stycket.

Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

Har kandidat vid val till landsting fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat, för vilket hans jämförelsetal är störst.

På grundval av de valsedlar som gällde för kandidatens namn när

Föreslagen lydelse

det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de mandat som redan tilldelats partiet i valkretsen.

För varje mandat som ett parti har erhållit i kommunfullmäktige uses en fullmäktig. Det första mandatet som tilldelats ett parti besätts med den kandidat som står främst i den enligt 15 § bestämda ordningen mellan namnen, det andra med den kandidat som därefter står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Har ett parti erhållit flera mandat än antalet på partiets valsedlar upptagna namn skall överskjutande mandat vara obesatt under den tid för vilken valet gäller. Är kommunen indelad i valkretsar skall dock överskjutande mandat, med tillämpning av 15 b § fjärde stycket, flyttas till annan valkrets. Kan mandat inte besättas med tillämpning av detta förfarande, skall det vara obesatt under den tid för vilken valet gäller.

Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

16 §

Har en kandidat vid landstings- eller kommunfullmäktigval fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat, för vilket hans jämförelsetal är störst.

På grundval av de valsedlar som gällde för kandidatens namn när

Nuvarande lydelse

detta erhöLL plats i ordningen *fastställes* vid ny sammanräkning vem som skall erhålla mandat som kandidaten ej tillträder. Vid denna uträkning gäller varje valsedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på kandidat som redan tillträtt mandat för partiet anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetal erhåller mandatet. Mellan lika tal *avgöres* företrädet genom lottning.

Har till följd av denna paragraf två eller flera mandat ej tilltratts, tillsätts de ett och ett allt efter storleken på jämförelsetalen för namnen enligt 6 §.

Bestämmelserna i första - tredje styckena äger motsvarande tillämpning för det fall att kandidat vid val till kommunfullmäktige fått plats i ordning i mer än en valkrets och till följd därav skulle erhålla plats i mer än en valkrets. Är vid tillämpningen av andra stycket fråga om plats för mer än ett parti skall sammanräkningen ske inom det parti för vilket plats först skulle ha tilldelats kandidaten.

Föreslagen lydelse

detta erhöLL plats i ordningen *fastställs* vid ny sammanräkning vem som skall erhålla mandat som kandidaten ej tillträder. Vid denna uträkning gäller varje valsedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på kandidat som redan tillträtt mandat för partiet anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetal erhåller mandatet. Mellan lika tal *avgörs* företrädet genom lottning.

17 §

När *platserna* i landsting och kommunfullmäktige fördelats mellan partier och besatts med ledamöter, skall länsstyrelsen utse suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

När *mandaten* i landsting och kommunfullmäktige fördelats mellan partier och besatts med ledamöter, skall länsstyrelsen utse suppleanter för landstingsledamöter och kommunfullmäktige.

19 §

För kommunfullmäktige utses suppleanter på följande sätt.

För varje ledamot görs en sammanräkning inom det parti, för vilket han har blivit vald. Vid varje sammanräkning tas hänsyn endast till de valsedlar som upptar ledamotens namn och som på grund härav gällde för detta namn, när det fick plats i ordning. Varje valsedel gäller som hel röst. Med iakttagande av att namn på kandidat som har blivit genom valet utsedd till ledamot skall anses som obefintligt tillgodoräknas röstvärdet det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetalet är utsedd till suppleant för den ledamot som sammanräkningen avser. Mellan lika tal avgörs företrädet genom lottning.

Om det antal suppleanter som har utsetts enligt andra stycket är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 2 kap. 2 § kommunallagen (1977:179) och samma suppleant har utsetts för tre eller flera

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

ledamöter, görs ytterligare en sammanräkning för var och en av dessa ledamöter. Därvid skall även namn på kandidat som har blivit genom valet utsedd till suppleant för den ledamot som sammanräkningen avser anses som obefintligt. I övrigt förfars på sätt som anges i andra stycket.

Om antalet suppleanter fortfarande är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 2 kap. 2 § kommunallagen och samma suppleant har utsetts för fem eller flera ledamöter, görs ytterligare en sammanräkning för var och en av dessa ledamöter.

Därefter görs på motvarande sätt successivt ytterligare sammanräkningar för de ledamöter vilkas suppleanter har utsetts för sju eller flera ledamöter, nio eller flera ledamöter, och så vidare, så länge antalet suppleanter är mindre än det antal som kommunfullmäktige har bestämt enligt 2 kap. 2 § kommunallagen.

Kan föreskrivet antal suppleanter inte utses enligt andra – femte styckena skall därvid bero.

22 §

Har *landstingsledamot* avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald, skall länsstyrelsen på anmälan av landstingets ordförande till ordinarie landstingsledamot inkalla den suppleant som enligt den mellan suppleanterna bestämda ordningen står i tur att inträda.

Har fullmäktige avgått för utgången av den tid för vilken han blivit vald, skall länsstyrelsen på anmälan av fullmäktiges ordförande vid offentlig förrättning genom ny sammanräkning inom det parti för vilket den avgångne blivit vald utse efterträdare för honom. Blev den avgångne vald för flera partier, skall sammanräkningen ske inom det parti från vilket plats först tilldelats honom. Vid sammanräkningen äger 7 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Har *ledamot i landsting eller kommunfullmäktige* avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald skall länsstyrelsen på anmälan av landstingets *respektive kommunfullmäktiges* ordförande till ordinarie ledamot inkalla den suppleant som enligt den mellan suppleanterna bestämda ordningen står i tur att inträda.

Finns ej någon som enligt första stycket kan inkallas till ordinarie ledamot skall länsstyrelsen vid offentlig förrättning genom ny sammanräkning inom det parti för vilket den avgångne blivit vald utse efterträdare för honom. Vid den nya sammanräkningen tillämpas 15 b, 15 c, och 16–18 §§ när det gäller efterträdare för landstingsledamot och 15 d, 17 och 19 §§ när det gäller efterträdare för fullmäktig.

Finns ej någon som kan utses till efterträdare för landstingsledamot eller fullmäktig, skall därvid bero.

15 kap.

4 §

Talan mot beslut, varigenom centrala valmyndigheten eller länsstyrelsen fastställt utgången av val eller av sådan förrättning som avses i 14 kap. 13, 14, 22 eller 23 § föres hos valprövningsnämnden genom besvär.

Nuvarande lydelse

Besvärshandlingen skall ges in till beslutsmyndigheten och vara myndigheten till handa, om besvären avser riksdagen, inom tio dagar och, om besvären avser landsting eller kommunfullmäktige, inom sju dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandling kommit in till valprovsningsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagan kommit in till beslutsmyndigheten först där- efter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

Snarast möjligt efter besvärstidens utgång skall beslutsmyndigheten samtidigt kungöra samtliga besvär som anförts och sända besvärshandlingarna till valprovsningsnämnden. Avser besvären riksdagen, införes kungörelsen i Post- och Inrikes Tidningar. Avser besvären landsting eller kommunfullmäktige, införes kungörelsen i ortstidning inom landstingskommunen respektive kommunen. I kungörelsen anges viss kort tid inom vilken förklaring över besvären skall ha kommit in till valprovsningsnämnden. Beslutsmyndigheten skall därjämte skyndsamt inkomma till valprovsningsnämnden med yttrande öer besvären.

Besvär över beslut, varigenom har fastställts utgången av val i hela riket av landstingsledamöter eller kommunfullmäktige, prövas av valprovsningsnämnden i den sammansättning denna hade vid tiden för valet.

6 §

Finner valprovsningsnämnden i ärende enligt 4 § behövt att någon höres som vittne vid domstol, kan nämnden förordna att vittnesförhör skall äga rum vid allmän underrätt.

I fråga om bevisupptagning enligt första stycket gäller 35 kap. 10 och 11 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Ersättning till vittne utgår av allmänna medel. Kostnaden härför skall stanna på statsverket.

Statlig och kommunal myndighet skall lämna uppgift och avge yttrande till valprovsningsnämnden, då nämnden begär det.

7 §

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av val, för

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av val, för

Föreslagen lydelse

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid valet samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från röst- rätt. Talan får också föras av parti.

Besvärshandlingen skall ges in till beslutsmyndigheten och vara myndigheten till handa inom tio dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandlingen kommit in till valprovsningsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagan kommit in till beslutsmyndigheten först där- efter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

Nuvarande lydelse

vilken myndighet svarar, förekommit avvikelser från föreskriven ordning eller har vid valet förekommit sådant otillbörligt förfarande som avses i 17 kap. 8 § brottsbalken, skall valprövningsnämnden, om det med fog kan antagas att vad som förekommit har inverkat på valutgången, vid prövning av besvär över valet upphäva detta i den omfattning som behövs och förordna om omval i valkrets. Kan rättelse åstadkommas genom förnyad sammanräkning eller annan sådan mindre ingripande åtgärd, skall nämnden dock i stället för att förordna om omval *uppdraga* åt beslutsmyndigheten att *vidtaga* sådan rättelse.

Har vid förrättning som avses i 14 kap. 13, 14, 22 eller 23 § förekommit avvikelser från föreskriven ordning och är det ej osannolikt att avvikelserna har inverkat på utgången av förrättningen, skall valprövningsnämnden vid prövning av besvär över förrättningen upphäva denna och *uppdraga* åt beslutsmyndigheten att *vidtaga* erforderlig rättelse.

Om enligt bestämmelse i lag talan mot visst beslut icke får föras eller skall föras i särskild ordning, får omständighet som avses med beslutet ej åberopas vid besvär som avses i denna paragraf.

Om talan i samband med besvär över val mot länsstyrelses beslut över anmärkning mot röstlängd eller om rättelse av allmän röstlängd *föreskrives* i 4 kap. 6 §, 8 § tredje stycket och 18 § första stycket.

Föreslagen lydelse

vilken myndighet svarar, förekommit avvikelser från föreskriven ordning, skall valprövningsnämnden, om det med fog kan antas att vad som förekommit har inverkat på valutgången, vid prövning av besvär över valet upphäva detta i den omfattning som behövs och förordna om omval i valkrets. Kan rättelse åstadkommas genom förnyad sammanräkning eller annan sådan mindre ingripande åtgärd, skall nämnden dock i stället för att förordna om omval *uppdra* åt beslutsmyndigheten att *vidta* sådan rättelse.

Bestämmelserna i första stycket tillämpas också om någon vid valet vidtagit åtgärd som varit ägnad att hindra röstningen eller förvanska dess utgång eller på annat sätt otillbörligt inverka på röstningen.

Har vid förrättning som avses i 14 kap. 13, 14, 22 eller 23 § förekommit avvikelser från föreskriven ordning och är det ej osannolikt att avvikelserna har inverkat på utgången av förrättningen, skall valprövningsnämnden vid prövning av besvär över förrättningen upphäva denna och *uppdra* åt beslutsmyndigheten att *vidta* erforderlig rättelse.

Om talan i samband med besvär över val mot länsstyrelses beslut över anmärkning mot röstlängd eller om rättelse av allmän röstlängd *föreskrivs* i 4 kap. 6 §, 8 § tredje stycket och 18 § första stycket.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval

Härigenom föreskrivs att 43 och 50 §§ lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

43 §

Den slutliga sammanräkningen verkställs av länsstyrelsen vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske. Länsstyrelsen skall kungöra tid och plats för sammanräkningen. I kungörelsen anges i förekommande fall i vilken ordning som de olika valen kommer att räknas, om hinder ej möter. Kungörelsen skall anslås på församlingarnas anslagstavlor samt senast dagen före sammanräkningens början införas i ortstidning inom länet.

I fråga om den slutliga sammanräkningen tillämpas i övrigt de bestämmelser i 14 kap. 1 § andra stycket, 2-4 §§, 5 § första stycket 1 och 2 samt 15, 15 d, 16, 17 och 19-24 §§ vallagen (1972:620) som avser val av kommunfullmäktige och utseende av suppleanter för fullmäktige.

Vad som sägs i 14 kap. 19 § vallagen om beslut som har fattats med stöd av 2 kap. 2 § kommunallagen (1977:179) skall vid tillämpningen av första stycket i stället gälla beslut som har fattats med stöd av 8 § 4 mom. eller 32 a § lagen (1961:436) om församlingsstyrelse.

I fråga om den slutliga sammanräkningen tillämpas i övrigt de bestämmelser i 14 kap. 1 § andra stycket, 2-4 §§, 5 § första stycket 1 och 2 samt 15, 15 d, 16, 17, 19, 20 och 22-24 §§ vallagen (1972:620) som avser val av kommunfullmäktige och utseende av suppleanter för fullmäktige.

50 §

Talan mot beslut, varigenom länsstyrelsen fastställt utgången av val eller av förrättning för utseende av efterträdare för fullmäktig eller av ytterligare suppleant föres hos valprovsningsnämnden genom besvär.

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid valet samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från rösträtt. Talan får också föras av parti.

Besvärshandlingen skall ges in till länsstyrelsen och vara denna till handa inom *sju* dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandling kommit in till valprovsningsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagen kommit in till länsstyrelsen först därefter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

Besvärshandlingen skall ges in till länsstyrelsen och vara denna till handa inom *tio* dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Har besvärshandling kommit in till valprovsningsnämnden före besvärstidens utgång, skall den omständigheten att inlagen kommit in till länsstyrelsen först därefter dock ej föranleda att besvären lämnas utan prövning.

Snarast möjligt efter besvärstidens utgång skall länsstyrelsen samtidigt kungöra samtliga besvär som anförts och sända besvärshandlingarna till valprovsningsnämnden. Kungörelsen införes i ortstidning inom kommun i

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

vilken församlingen ingår. I kungörelsen anges viss kort tid inom vilken förklaring över besvären skall ha kommit in till valprövningsnämnden. Länsstyrelsen skall därjämte skyndsamt inkomma till valprövningsnämnden med yttrande över besvären.

Den som vill anföra besvär har rätt att hos länsstyrelsen genast erhålla utdrag ur protokoll eller annan handling över förrättningen.

3 Förslag till**Lag om ändring i folkomröstningslagen (1979:369)**

Härigenom föreskrivs att 16 och 17 §§ folkomröstningslagen (1979:369) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

16 §

Talan mot beslut, varigenom centrala valmyndigheten har fastställt utgången av folkomröstning, förs hos valprövningsnämnden genom besvär. Besvären prövas av valprövningsnämnden i den sammansättning denna hade vid tiden för omröstningen. I fråga om sådan talan tillämpas i övrigt bestämmelserna i 15 kap. 4 § *andra och tredje* styckena vallagen (1972:620) om besvär som avser riksdagen samt 5, 6 och 9 §§ samma kapitel.

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid folkomröstningen samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från rösträtt.

Talan mot beslut, varigenom centrala valmyndigheten har fastställt utgången av folkomröstning, förs hos valprövningsnämnden genom besvär. Besvären prövas av valprövningsnämnden i den sammansättning denna hade vid tiden för omröstningen. I fråga om sådan talan tillämpas i övrigt bestämmelserna i 15 kap. 4 § *tredje och fjärde* styckena vallagen (1972:620) om besvär som avser riksdagen samt 5, 6 och 9 §§ samma kapitel.

Talan får föras av den som enligt röstlängd var röstberättigad vid folkomröstningen samt av den som enligt beslut av länsstyrelsen över anmärkning mot röstlängden var utesluten från rösträtt. *Talan får också föras av parti samt av sådan kommitté som har bildats för att verka för något av de förslag som omröstningen gäller och som erhållit statsbidrag för sin verksamhet.*

17 §

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av folkomröstning, för vilken myndighet svarar, förekommit avvikelser från föreskriven ordning *eller har vid folkomröstningen förekommit sådant o tillbörligt förfarande som avses i*

Har i den verksamhet för förberedande och genomförande av folkomröstning, för vilken myndighet svarar, förekommit avvikelser från föreskriven ordning, skall valprövningsnämnden, om det med fog kan antas att vad som har förekommit har

Nuvarande lydelse

17 kap. 8 § brottsbalken, skall val-
prövningsnämnden, om det med fog
kan antas att vad som har förekom-
mit har inverkat på utgången av
omröstningen, vid prövning av
besvär över omröstningen upphäva
denna i den omfattning som behövs
och förordna om ny omröstning
beträffande ett eller flera områden
som bildar valkrets vid val av kom-
munfullmäktige eller, om rättelse
kan åstadkommas genom förnyad
röststräkning, uppdra åt centrala val-
myndigheten att vidta sådan rättel-
se. Förordnande om ny omröstning
får dock, såvitt gäller rådgivande
folkomröstning, meddelas endast
om vad som förekommit kan ha lett
till att resultatet av folkomröstning-
en har blivit missvisande med hänsyn
till omröstningens ändamål.

Föreslagen lydelse

inverkat på utgången av omröstning-
en, vid prövning av besvär över
omröstningen upphäva denna i den
omfattning som behövs och förordna
om ny omröstning beträffande ett
eller flera områden som bildar val-
krets vid val av kommunfullmäktige
eller, om rättelse kan åstadkommas
genom förnyad röststräkning, uppdra
åt centrala valmyndigheten att vidta
sådan rättelse. Förordnande om ny
omröstning får dock, såvitt gäller
rådgivande folkomröstning medde-
las endast om vad som förekommit
kan ha lett till att resultatet av
folkomröstningen har blivit missvi-
sande med hänsyn till omröstningens
ändamål.

*Bestämmelserna i första stycket
tillämpas också om någon vid
omröstningen vidtagit åtgärder som
 varit ägnade att hindra omröstningen
 eller förvanska dess utgång eller på
 annat sätt otillbörligt inverka på
 omröstningen.*

Om enligt bestämmelse i lag talan mot visst beslut inte får föras eller skall
föras i särskild ordning, får omständighet som avses med beslutet inte
åberopas vid besvär som avses i denna paragraf.

Att bestämmelserna i 4 kap. 6 §, 8 § tredje stycket och 18 § första stycket
vallagen (1972:620) om talan i samband med besvär över val mot
länsstyrelses beslut över anmärkning mot röstlängd eller om rättelse av
allmän röstlängd skall tillämpas i fråga om besvär över folkomröstning följer
av 5 § andra stycket.

Sammanställning av remissyttrandena över betänkandet (Ds Ju 1982:1) Översyn av vallagen 3

Följande remissinstanser har yttrat sig: Svea hovrätt, riksskatteverket (RSV), länsstyrelserna i Stockholms län, Malmöhus län, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs län och Jämtlands län, valprovsningsnämnden, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, valnämnderna i Stockholms kommun, Södertälje kommun, Helsingborgs kommun och Örebro kommun, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund och Stockholms stifts församlings- och pastoratsförbund.

Länsstyrelserna i Malmöhus län, Göteborgs och Bohus län och Älvsborgs län har bifogat yttranden från valnämnderna i Malmö kommun, Göteborgs kommun resp. Borås kommun.

Valnämnden i Stockholms kommun har såsom eget yttrande åberopat ett tjänsteutlåtande av valnämndens kansli.

1 Allmänna synpunkter

Länsstyrelserna, Landstingsförbundet, valnämnderna i Södertälje kommun och Borås kommun, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund och Stockholms stifts församlings- och pastoratsförbund tillstyrker kommittéförslaget eller lämnar det utan erinran.

2 Kontrollgranskning av underkända förtidsröster m. m.

RSV tillstyrker kommitténs förslag rörande granskning av innehållet i H-omslagen. Arbetet i vallokalen sker normalt under stor stress efter det valförrättningen avslutats. För att snabbt få fram de preliminära valresultaten och för att inte av trötthet begå misstag i tveksamma bedömningsfall underkänns de kuvert och valsedlar där tveksamhet uppstår beträffande giltigheten. Underkända kuvert eller valsedlar läggs därvid i särskilda omslag. De förtidsröster som på grund av tveksamhet lagts i omslag H blir i nuläget inte föremål för någon förnyad granskning på det sätt som gäller beträffande valsedlar som lagts i omslag B. Risken finns därför att t. ex. ett innerkuvert som innehåller två valsedlar förblir underkänt om det lämnats som förtidsröst medan en av de två valsedlarna under vissa förutsättningar godkänns vid länsstyrelsens slutliga granskning om den lämnats i vallokalen. RSV bedömer det vara av stor vikt att avlämnade röster får en likartad behandling oavsett om de lämnas som förtidsröster eller i vallokalen. Verket bedömer det heller inte vara möjligt att ålägga valförrättarna att under tidspress och trötthet göra några djupare analyser i tveksamma fall. Därför vill RSV betona vikten av att kommitténs förslag i dessa delar genomförs till

040 1982 års val.

041 *Länsstyrelsen i Stockholms län*: Valnämndens överprövning av H-omslagens innehåll bör ge den eftersträlvade enhetliga bedömningen. Tabellen över kassationsanledningar på s. 69 i betänkandet bör kunna utgöra underlag för en bra "arbetsblankett" vid valnämndernas granskning.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län vill i detta sammanhang åter ta upp problemet med de valkuvert med blå landstingsvalsedlar, som påträffas vid behandlingen av poströster i de kommuner som inte ingår i landstingskommun.

Under åren har olika besked lämnats från skilda håll om hur sådana valkuvert skall bedömas. Länsstyrelsen anser att valkuvert med felaktig färg skall förklaras vara ogiltiga.

För att inte längre oklarhet skall råda härom, bör en bestämmelse införas som ett sista stycke i 13 kap. 4 § vallagen av förslagsvis följande lydelse: "Om valkuvert eller innerkuvert från väljare, som inte skall delta i val av landstingsledamöter, synes innehålla en blå valsedel, skall med valkuvertet förfaras på sätt föreskrives i 5 §."

På H-omslaget skall finnas anvisning om att ytterkuvert med valkuvert eller innerkuvert innehållande ogiltig blå valsedel skall läggas i H-omslag.

Valnämnden i Göteborgs kommun anser att 13 kap. 4 § andra stycket andra meningen vallagen bör ha en lydelse som motvarar 4 § tredje stycket femte meningen. En postfunktionär kan av misstag ta emot mer än ett valkuvert för något av valen.

I 4 § bör även införas en bestämmelse angående behandlingen av valkuvert/innerkuvert med blå valsedlar i de fall dessa hänför sig till väljare hemmahörande i Göteborgs, Malmö eller Gotlands kommun.

Den av kommittén i "Översyn av vallagen 1" föreslagna ändringen i 13 kap. 7 § bör genomföras. Ett alternativ är att anpassa texten till den i 11 § andra meningen.

Vid röstsammanräkningar i större kommuner onsdagen efter valet är ett stort antal personer engagerade i valnämndernas arbete. För att den eftersträlvade enhetliga bedömningen skall uppnås, måste samma personer ta ställning till samtliga fall av felaktiga poströster. I de kommuner som inte tillhör ett landsting rör det sig om ett betydande antal ytterkuvert IV. Valnämnden befarar att förrättningen därigenom kommer att försenas.

I de mindre kommunerna kommer enligt föreliggande förslag poströsterna att i stor utsträckning kontrolleras två gånger av samma valförrättare/valnämndsledamöter.

I omslag H läggs även poströster som kommer in till valnämnden, sedan onsdagsammanräkningen har påbörjats. Ett antal ytterkuvert IV från utlandsmyndigheter och fartyg skickas efter varje val av RSV ut till valnämnderna flera dagar eller veckor efter det att valnämndens sammanräkning avslutats. Det innebär att valnämnden då måste iordningställa nya H-omslag, föra protokoll och överlämna det hela till länsstyrelsen. En

bestämmelse måste införas i vallagen så att RSV får möjlighet att självt omhänderta dessa ytterkuvert IV.

Valnämnden i Malmö: Vid överläggningar mellan företrädare för bl. a. valnämnderna i Göteborg och Malmö samt riksskatteverkets valsektion har behandlats frågor som sammanhänger med att det i Göteborg och Malmö inte förekommer landstingsval. Därvid har från Malmö valnämnds sida påpekats olägenheterna av att innehållet i H-omslagen inte blivit föremål för granskning. I riksskatteverkets handledning för valförrättare 1979 står visserligen att om ytterkuvert IV innehåller landstingsvaledlar skall kuverten med riksdags- och kommunfullmäktigvaledlar godkännas och kovertet med landstingsvaledlar inte godkännas och senare läggas i omslag H. Valnämnden är medveten om att denna föreskrift inte alltid har iakttagits. I stället har samtliga kuvert med valedlar återinlagts i ytterkuvert IV och detta i sin tur i omslag H. Vid de förfrågningar som valnämnden gjort bland valförrättare i Malmö har även framkommit att i ytterkuvert IV förekommit många andra varianter på valkuvert. exempelvis ett kuvert för landstingsval och ett för riksdagsval men inget för kommunfullmäktigval eller ett kuvert för landstingsval och ett för kommunfullmäktigval men inget för riksdagsval samt att valförrättarna funnit det säkrast att underkänna alla kuverten och lägga innehållet i omslag H.

Av det anförda framgår att valnämnden med tillfredsställelse noterar kommitténs förslag att låta valnämnderna granska innehållet i omslag H vid onsdagsräkningen. Härigenom uppnås en mera enhetlig bedömning av innehållet i dessa omslag, vilket är av stor betydelse särskilt i de tre landstingsfria kommunerna.

Valnämnden tillstyrker därför kommitténs förslag i denna del.

Svenska kommunförbundet delar kommitténs bedömning av de särskilda problem rörande valhemligheten som är förenade med att låta länsstyrelsen kontrollera innehållet i H-omslagen. Med hänsyn till mängden poströster som valnämnden hanterar föreligger inte några motsvarande risker för valhemligheten om denna granskning i stället sker hos valnämnden. Förslaget medför ett visst merarbete och därmed ökade kostnader för valnämnderna. Merarbetet får dock anses relativt begränsat. Vägt mot den ökade rättssäkerhet som härigenom vinnas, bör förslaget godtas.

Valnämnden i Helsingborgs kommun anför liknande synpunkter.

Valnämnden i Stockholms kommun finner kommitténs överväganden och förslag riktiga. Den föreslagna hanteringen gagnar valförrättningens kvalitet.

Antalet förtidsröster ökar för varje valår, vilket får till följd att också fler förtidsröster kan bli behäftade med formella fel som medför ett underkännande av rösten.

Valförrättarna i valdistriktet har under valdagen att göra en priliminär bedömning av valedlarnas och valkuvertens giltighet. Länsstyrelsen gör sedan den slutliga bedömningen. Detta har dock tidigare inte gällt de

förtidsröster (ytterkuvert IV) som haft formella fel. Dessa har lagts i omslag H och inte prövats vidare.

Det nu föreliggande förslaget innebär en enklare hantering i vallokalerna och möjligheter till en enhetligare och mer kvalificerad bedömning hos valnämnden. Valnämndens efterprovning av innehållet i omslag H innebär ett visst merarbete under onsdagsräkningen, vilket dock torde vara av marginell betydelse.

Hantering av ytterkuvert IV (förtidsröster) som kommit in till valnämnden efter onsdagsräkningen berörs kortfattat i betänkandet. De förtidsröster som kommer in till riksskatteverket så sent att de inte hinner sändas till valnämnden före det att onsdagsräkningen påbörjats översänds senare till valnämnden av riksskatteverket. Valnämnden i sin tur registrerar de inkomna handlingarna. Förtidsröster läggs i omslag H och sänds till länsstyrelsen.

Denna hantering, som i och för sig inte är direkt omfattande, synes dock helt onödig. Eventuella brister i valnämndens formella hantering kan också leda till att valhemligheten röjs i dessa fall.

Valnämnden föreslår att vallagen ändras så att riksskatteverket ges möjligheter att behålla dessa sent inkomna förtidsröster för slutlig förvaring under mandatperioden eller att vidarebefordra dem direkt till länsstyrelsen.

Valnämnden i Örebro kommun vill alls inte av arbetsbelastnings- eller andra sådana skäl motsätta sig kommitténs förslag att lägga den slutliga granskningen av H-omslagets innehåll hos nämnden. Nämnden finner det emellertid närmast stötande, att en slutlig granskning förläggs till en underordnad myndighet.

Nämnden har i denna fråga haft överläggningar med de främsta företrädarna för valfunktionen hos länsstyrelsen i Örebro län. Full enighet rådde om nämndens synsätt.

Länsstyrelsens representanter ansåg, att om valdistriktens och valnämndens H-omslag samlades och granskades valkretsvis möjligheterna att röja valhemlighet vore ytterst ringa, närmast uteslutna. Detta resonemang bygger på uppläggnings- och det system som länsstyrelsen använder vid granskningsförrättningen. Om en grupp granskar H-omslagets innehåll och för in röstningen med "P" i röstlängden och om en annan grupp därefter, utan tillgång till röstkortet, öppnar valkuverten måste kravet på valhemlighet vara tillgodosett.

I själva verket skulle en granskning hos valnämnden vid en till sin omfattning klen poströstning inte ge stort bättre skydd för valhemligheten.

Valnämnden har mycket noggrant övervägt frågan och har, inte minst på grund av uttalandet från länsstyrelsens representanter, stannat vid att avstyrka detta kommitténs förslag.

Nämnden förordar sålunda, att granskning av H-omslagen skall ske men

ombesörjas av den slutliga sammanräkningsmyndigheten länsstyrelsen.

Skulle kommitténs förslag genomföras, har valnämnden ingen erinran mot den föreslagna utformningen av lagtexten.

Nämnden delar kommitténs mening att några merkostnader inte uppkommer, om förslaget genomförs.

3 Valbarhetsprövningen

RSV framhåller följande med anledning av kommitténs förslag att inte f. n. ändra på den nuvarande ordningen.

Även om de olägenheter, som orsakas av reglerna om valbarhetsprövning, har varit och förväntas bli begränsade anser RSV att de nuvarande förhållandena inte är tillfredsställande. Enligt RSVs mening bör ett så tungt vägande moment i valgenomförandet som prövning av valbarhet styras av regler som fullt ut är möjliga att följa.

Valförfarandet i övrigt kringgärdas överlag av en ytterst noggrann reglering. RSV önskar därför ett klarläggande när det gäller valbarhetsreglerna. Det slutliga valresultatet bör på intet sätt bli beroende av tillfälligheter. Som kommittén angett kan valresultatet bli olika beroende på vilken regel (efterträdar- eller obefintlighetsregeln) som tillämpas då det visat sig att kandidat inte varit valbar.

RSV vill här framhålla sin uppfattning att enbart den s. k. efterträdarregeln bör vara gällande. Ett tungt vägande skäl bör vara att väljarna säkerligen är av den uppfattningen att kandidaterna som finns upptagna på valsedlarna också är valbara. Av denna anledning anser RSV att det måste framstå som naturligt att den väljargrupp som röstat fram en kandidat, som av viss anledning inte kan tillträda mandatet eller som vid ett senare tillfälle inte uppfyller behörighetsvillkoren, även skall tillsätta ersättare för denne. Även vallagskommittén har berört denna princip (s. 67). RSV vill i detta sammanhang peka på förhållandet att om kandidat inte skall tillträda mandat till följd av s. k. dubbelvalsavveckling skall med tillämpning av efterträdarregeln fastställas vem som skall erhålla det lediga mandatet (14 kap. 16 § vallagen).

Om efterträdarregeln skulle bli tillämpbar även då en kandidat måste avstå ett mandat därför att han eller hon inte är valbar skulle de olägenheter som hänger ihop med den nuvarande ordningen försvinna.

RSV vill upplysa om att samtliga länsstyrelser har haft och kommer att ha tillgång till ADB-rutiner som ger möjlighet till den kontroll som enligt kommittén hittills tillämpats vid bl. a. länsstyrelsen i Malmöhus län. Detta kontrollsystem är inte heltäckande, vilket även kommittén framhållit.

Länsstyrelsen i Stockholms län: För länsstyrelserna – i vart fall i ett så stort län som Stockholms län – innebär en fullständig och formellt helt riktigt genomförd valbarhetskontroll en betungande arbetsuppgift. I sämsta fall kan den, trots stora personalinsatser, fördröja den slutliga sammanräkningen.

Det skulle därför vara en avsevärd fördel om det kunde få anses vara godtagbart att ca tio dagar före valdagen jämföra kandidatbandet med det då gällande folkbokföringsbandet. Vid sammanräkningen bevakas och kontrolleras tveksamma fall. Särskilt viktigt är detta vid konkurrerande kandidatlistor. Som visats genom exemplet på s. 64 och 65 i betänkandet är det ju endast i de fall ett parti gått fram med mer än en listtyp *och med delvis gemensamma namn* som det kan ha betydelse för valresultatet om kandidatnamn betraktas som obefintligt vid sammanräkningen eller om den ej valbare senare ersätts genom efterträdarval. Stockholms län hade för sin del inte något enda sådant fall av konkurrerande listor i 1979 års kommunala val. Genom att länsstyrelsen före sammanräkning har tillgång till valedlarna och deras namninnehåll kan sådana fall av konkurrerande listor upptäckas i god tid före sammanräkningen. Sådant kontroll har också regelmässigt utförts vid alla val hittills.

Inför 1982 års kyrkofullmäktigval – där ca 7 000 personer kandiderar för de olika partierna i länets församlingar – överväger länsstyrelsen att genomföra valbarhetskontrollen enligt följande.

Som valbara betraktas utan vidare de kandidater som på valdagen är ledamöter eller suppleanter i församlingen. Detta kontrolleras mot länsstyrelsens material för efterträdarval.

I övrigt görs valbarhetskontroll i vanlig ordning för de (nya) kandidater som vid valet utses till ledamöter eller suppleanter. Övriga namn kontrolleras ej.

I de extrema fall då för något parti förekommer konkurrerande listor med delvis gemensamma namn görs fullständig valbarhetskontroll – för att undvika fel slutresultat (kommitténs exempel).

Valnämnden i Örebro kommun har ingen erinran mot förslaget.

4 Enhetligare regler för mandatfördelningen i kommunala val

De ändringar i 14 kap. vallagen som kommittén föreslår är enligt RSV önskvärda och åstadkommer inga svårigheter inför höstens val. Förslaget innebär bl. a. att reglerna blir lättare att överblicka.

Svenska kommunförbundet: I syfte att skapa en större överensstämmelse mellan reglerna för mandatfördelning m. m. i landstings- och kommunfullmäktigval, har kommittén gått igenom rutinerna i 14 kap. vallagen. De föreslagna ändringarna torde vara av begränsad praktisk betydelse, men undanröjer vissa tveksamheter om vad som skall gälla. Förslaget innebär i denna del bl. a. vissa ändringar i förfarandet i de sällsynta fall då antalet kandidater på ett partis valedlar inte räcker till för att besätta det antal mandat som partiet erövat i valet.

Om ett partis kandidater inte räcker till för att besätta det antal mandat partiet erhållit i valkretsen går mandatet enligt den nuvarande ordningen för kommunfullmäktigval över till det av de övriga partierna som står närmast i

tur att erhålla mandat. I likhet med kommittén finner förbundet det riktigare att i en sådan situation låta mandatet stå obesatt. Den föreslagna ordningen utesluter emellertid inte att kommunfullmäktige under en mandatperiod, trots reglerna i 2 kap. 1 § kommunallagen, kommer att bestå av ett jämt antal ledamöter, vilket kan inverka negativt på beslutsprocessen.

Sannolikheten för att ett mandat skall behöva lämnas obesatt torde i praktiken vara mycket liten. Den föreslagna ordningen överensstämmer dessutom med vad som gäller i landstingsval och har sådana principiella fördelar att den bör godtas. Den står också enligt styrelsens mening i god överensstämmelse med reglerna i 2 kap. 11 § fjärde stycket kommunallagen angående inkallande av suppleant i kommunfullmäktige.

Valnämnden i Örebro kommun har ingen erinran mot förslaget.

5 Rätt för politiska partier att överklaga beslut om valutgång

Svea hovrätt delar vallagskommitténs uppfattning att den ställning och betydelse, som enligt vallagen tillkommer partierna vid en valförrättning, kan motivera att dessa nu också tillerkänns rätt att besvara sig över valutgången. Vilka sammanslutningar som skall få denna besvär rätt och hur omfattande besvär rätten skall bli i sak är emellertid förtjänt av att närmare övervägas, bl. a. mot bakgrund av de i 11 § förvaltningslagen uppställda villkoren för besvär rätt mot förvaltningsbeslut.

Med "parti" avses i vallagen uppenbarligen – i enlighet med den i 3 kap. 7 § första stycket andra meningen regeringsformen intagna definitionen – varje sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning. Något krav på att partiet för att betraktas som sådant skall utgöra juridisk person har inte uppställts. Vid prövning av förvaltningsbesvär har emellertid hittills besvär av gruppbildningar, som inte kunnat betraktas som juridiska personer, regelmässigt avvisats. Enligt kommitténs specialmotive ring skall också gälla att endast partier som utgör juridiska personer får besvara sig. Det föreslagna tillägget till 15 kap. 4 § vallagen upptar dock inte någon sådan begränsning utan ger närmast vid handen att besvär rätten inte skall vara knuten till förutsättningen att klagande parti befins utgöra juridisk person. Från dessa utgångspunkter kan frågan förväntas bereda valprövningsnämnden svårigheter. Den bör lösas genom en otvetydig utformning av författningstexten. Vill man ej upprätthålla kravet på att partiet skall vara juridisk person för att få besvara sig, kan besvär rätten möjligen begränsas på annat sätt, t. ex. genom att anknytas till de i 5 kap. 3 § 1 och 2 vallagen upptagna förutsättningarna för registrering av partibeteckning.

Såsom författningstexten utformats torde besvär rätten i princip endast tillkomma partiets högsta förvaltningsorgan, dvs. partistyrelsen; hinder torde dock ej föreligga att genom bestämmelse i stadgar eller genom befullmäktigande delegera rätten till regionala eller lokala avdelningar inom

ett parti. Någon anledning att, om så sker, uppställa krav på att en avdelning skall utgöra juridisk person för att få besvära sig på partiets vägnar synes inte föreligga. Utan direkt författningsreglering förefaller det däremot uteslutet att, såsom kommittén synes vilja förorda, tillerkänna regional eller lokal avdelning av parti besvärsmätt utan delegering eller bemyndigande från partiets huvudorganisation. Om en sådan ordning införs, bör kravet på att avdelningen skall utgöra juridisk person upprätthållas. Vidare bör väl samtidigt regleras avdelningarnas och huvudorganisationens inbördes kompetens att besvära sig på olika nivåer.

Enskild persons rätt att besvära sig över utgången av ett val har i praxis knutits till förutsättningen att han är röstberättigad vid valet (eller att han felaktigt icke upptagits i röstlängden). Med hänsyn till förekomsten av utjämningsmandat vid riksdagsval har vidare besvärsmätten vid sådant val inte ansetts begränsad till den egna valkretsen. Däremot torde något krav på att valutgången skall ha gått den klagande emot i den bemärkelsen, att det parti han röstat på fått sämre utdelning i valet än som rätteligen tillkommit det, inte upprätthållas som villkor för besvärsmätt, då något sådant skulle vara svåröfrenligt med principen om valhemlighetens bevarande.

Från dessa utgångspunkter finns det anledning att överväga om partis och partiavdelnings besvärsmätt bör vara inskränkt till val och valkrets vari partiet/avdelningen ställt upp kandidater eller om besvärsmätten, särskilt vid riksdagsval, bör vara riksomfattande. En annan fråga är om villkor för besvärsmätt bör vara att just klagande parti/avdelning fått sämre utdelning i valet än rätteligen borde varit fallet, eller om möjlighet skall finnas att överklaga valutgången under åberopande av varje felaktighet, även om denna ej gått ut över den klagande.

Mot länsstyrelses beslut över anmärkning mot röstlängd samt om rättelse i röstlängd får talan föras endast i samband med besvär över val vid vilket beslutet länt till efterrättelse. Kommittén förutsätter utan motivering att partis besvär över beslut om valutgången under åberopande av oriktigt beslut om innehåll i röstlängd icke skall upptagas till prövning. – Rätt att framställa anmärkning i röstlängd eller ansökan om rättelse av röstlängd torde, även efter införande av besvärsmätt för parti över valutgången, med nuvarande utformning av bestämmelserna om anmärknings- och rättelseförfarandena tillkomma endast enskild röstberättigad. Utan särskilt stadgande lär emellertid parti som anför besvär över valutgången inte vara undantaget från möjlighet att därvid angripa länsstyrelses beslut över anmärkning mot eller ansökan om rättelse av röstlängd.

Sammanfattningsvis vill hovrätten uttala, att det kan vara motiverat att tillerkänna de politiska partierna rätt att besvära sig över valutgången men att, om så sker, denna besvärsmätt i zonen mellan allmänna förvaltningsbesvär och valbesvär i hittillsvarande bemärkelse bör till sitt innehåll närmare belysas.

Folkomröstningslagen tilldelar inte partierna någon roll vid en folkom-

röstning och omröstningen avser inte val mellan olika partier utan mellan olika i förväg utformade förslag i en viss fråga. Med denna ordning föreligger inte de motiv för att tilldela parti besvärsmätt, som åberopats för att införa sådan rätt beträffande allmänna val. Det är inte heller utan vidare givet att partier som sådana ställer sig bakom olika förslag i folkomröstningen. Även om så sker kan folkomröstningen knappast anses ha gått ett visst parti emot, bara för att utgången av folkomröstningen inte blivit i enlighet med partiets önskan eller någon felaktighet förekommit vid omröstningen. – Det nu anförda ger anledning till viss principiell tvekan om lämpligheten av att tillerkänna parti besvärsmätt rörande folkomröstning. Om så likväl sker, bör även i detta fall upprätthållas krav på att partiet utgör juridisk person. Då vallagskommittén inte i detta sammanhang nämner regionala eller lokala avdelningar av ett parti, utgår hovrätten från att besvärsmätt vid folkomröstning endast skall tillkomma ett partis högsta förvaltningsorgan.

Riksskatteverket har ingen erinran mot kommitténs överväganden och förslag.

Valprövningsnämnden har ingenting att erinra mot förslaget i sak eller mot den föreslagna lagtexten. Med hänsyn till utformningen av 15 kap. 4 § vallagen enligt förslaget bör det stå klart att bestämningen av kretsen taleberättigade på denna punkt inte gäller i fråga om besvär enligt andra bestämmelser i vallagens olika kapitel (jfr 11 § förvaltningslagen).

Vad beträffar prövningen av behörighetsfrågor för politiskt parti (se betänkandet s. 86–87) får det anses följa av allmänna grundsatser (jfr t. ex. 8 § förvaltningslagen och de i lagmotiven prop. 1971:30 del 2 s. 371 nämnda rättsfallen RÅ 1950 ref. 30 och 1952 ref. 3) att talan inte bör avvisas utan att den klagande dessförinnan har fått tillfälle att avhjälpa en föreliggande brist i fråga om behörigheten.

När det gäller besvärsmätten för politiskt parti, kan säkerligen – inte minst vid lokala val – svårlösta frågor uppkomma bl. a. beträffande vem behörigheten att klaga skall tillkomma i partier, som framträder både i form av en riksorganisation och av särskilda lokala organisationer. Det är önskvärt, att sådana frågor i möjligaste mån klarläggs under departementsbehandlingen av vallagskommitténs förslag.

En ledamot i valprövningsnämnden tillägger för sin del följande.

Den föreslagna besvärsmätten kan väl i och för sig synas naturlig och rimlig med tanke på partiernas ställning och betydelse men aktualiserar vissa besvärliga frågor, som bör lösas innan slutlig ställning kan tas till förslaget i denna del; att enbart hänvisa till "rättstillämpningen" är med hänsyn till problemens vikt enligt min mening inte till fyllest.

Såsom betänkandet anger definieras ett parti som en sammanslutning eller grupp av väljare som uppträder i val under särskild beteckning. Det krävs inte, att gruppen skall ha rättspersonlighet, dvs. tillgångar och skulder skilda från medlemmarnas. Detta uppställs inte heller i den nu föreslagna lagtexten som villkor för besvärsmätt och synes med hänsyn till ärendenas beskaffenhet

knappast vara ofrånkomligt. När kommittén i motiven (s. 86) anser det böra fordras att parti också är juridisk person, strider det alltså mot lagtexten, något som kan bereda svårigheter i tillämpningen, särskilt för mindre, lokala partibildningar utan mer utvecklad organisation.

En annan fråga gäller huruvida besvärsmått tillkommer endast partiets högsta förvaltande organ – styrelsen – eller även andra partiinstanser, t. ex. lokalavdelningar, utan särskild delegation. Och kan en fraktion besvära sig mot partiledningens önskan? Kan flera instanser i samma parti anföra besvär med skilda, mer eller mindre långt gående yrkanden? Kommitténs uttalanden i dessa och andra liknande hänseenden (s. 86 f.) förefaller ej övertygande. Frågeställningarna är svårlösta och behöver bearbetas ytterligare.

Enligt 11 § förvaltningslagen, som gäller även valbesvärssärenden, förutsätts för besvärsmått att det aktuella beslutet angår klaganden och gått honom emot. Detta anses för den enskilde medborgarens del ej innebära någon inskränkning i besvärsmåtten till bara sådana fall där hans intresse av en viss valutgång åsidosatts. Han kan således, oavsett sådant intresse, i princip åberopa varje felaktighet i valet. Det är oklart, om besvärsmåtten för politiskt parti skall vara lika vidsträckt eller om den är begränsad till fall där partiet gör gällande att det fått sämre utdelning i valet än det bort få. Vissa uttalanden i betänkandet (s. 86) tyder på att kommittén avsett att i ett annat hänseende, nämligen då det gäller åberopande av fel i röstlängd, inskränka besvärsmåtten för ett parti, men lagstöd för detta torde saknas.

Mot bakgrund av nyss berörda komplikationer och i synnerhet det förhållandet att besvärsmått för parti sannolikt skulle bli mera begränsad än besvärsmått för enskild vill jag ifrågasätta, om behovet av den föreslagna regleringen är tillräckligt starkt för att den skall genomföras trots anförda invändningar. Besvärsmått tillkommer varje röstberättigad person, vare sig han är partimedlem eller ej, och det är svårt att se att partiet skulle ha ett annat och vidare intresse av besvärsmått än den enskilde medborgaren. Om ingen annan anför besvär eller tillräckligt långtgående besvär, kan ju alltid partiets ordförande eller annan funktionär som är röstberättigad göra det. Än svagare är behovet med avseende på folkomröstningar, som ej avser val mellan partier och där de olika förslagen inte alltid kan hänföras till vissa partier.

Svenska kommunförbundet anser det naturligt att politiska partier och kampanjkommittéer tillerkänns besvärsmått i enlighet med kommitténs förslag.

Valnämnden i Örebro kommun finner, att kommitténs argumentering för att partierna skall ges rätt att anföra besvär mot beslut om valutgång är hållbar och finner alltså förslaget riktigt.

Nämnden sätter emellertid i fråga, om lagtextens skrivning "Talan får också föras av parti" är helt entydig. Bör inte, för undvikande av missförstånd, hänvisning göras till 3 kap. 7 § regeringsformen? Kommitténs

beskrivning av ett besvärberättigat parti synes tämligen uttömmande och heltäckande angiven i de allmänna och speciella motiveringarna.

Kommittén uttalar (s. 86 andra stycket), att enligt dess mening endast det parti, som deltagit i det aktuella valet får besvara sig över beslut om valutgång.

I dagens läge kan konstateras, att SKP, otvivelaktigt ett parti enligt regeringsformens definition, uttalat, att partiet vid 1982 års riksdagsval inte ämnar ställa upp med egna kandidater. Partiet är alltså enligt lagtexten besvärberättigat men får enligt vallagskommittén inte besvara sig över beslut om valutgången.

Den föreslagna lagtexten förefaller valnämnden sålunda vara både dunkel och missvisande. Den bör för att ge klarhet formuleras t. ex.: Talan får också föras av parti, som deltagit i det aktuella valet. Begreppet parti definieras i 3 kap. 7 § regeringsformen.

När det gäller folkomröstningar har erfarenheterna från de fyra hittills företagna omröstningarna knappast gett en entydig bild av kampanjkommittéernas partiförankring, i varje fall inte förbudsomröstningen och höger- och vänstertrafikomröstningen. Endast ATP-omröstningen var väl helt parti-styrd. Valnämnden tillstyrker emellertid förslaget, ehuru med samma tvekan, som tydligt rått inom vallagskommittén.

6 Förfarandet vid besvär över beslut om valutgång

RSV och valnämnden i Örebro kommun har ingen erinran mot kommitténs överväganden och förslag.

Länsstyrelsen i Stockholms län: För Stockholms kommunfullmäktige börjar mandatperioden den 15 oktober. För att utgången av detta val skall vinna laga kraft innan mandatperiodens början brukar länsstyrelsen räkna detta val omedelbart efter de två riksdagsvalkretsarna och således före landstingsvalet. Vid 1979 års valsammanräkning kunde valet till Stockholms kommunfullmäktige avslutas redan den 28 september. Förutsatt att 1982 års sammanräkning kan genomföras utan störningar (dataavbrott, programfel) beräknas Stockholmsvalet i år kunna avslutas den 1 oktober (beroende på tre dagar senare valdag än 1979). Marginalen för förseningar blir då endast fem dagar. Detta bör givetvis inte hindra att tio dagars besvärstid införs för de kommunala valen.

Utgångspunkten för beräkning av besvärstiden är i de kommunala valen uppläsningen av protokollet vid den offentliga förrättningen för slutlig sammanräkning och mandatfördelning hos länsstyrelsen. Som kommittén konstaterat är detta förfarande inte särskilt väl lämpat för att delge väljarna att valet avslutats och att besvärstiden börjat löpa. Länsstyrelsen har i yttrande över delbetänkandet Översyn av vallagen 1 anfört följande i anslutning till frågan om besvär.

Besvär över val eller valförrättning som avser landsting eller kommun-

fullmäktige skall enligt 15 kap. 4 § anföras inom sju dagar efter det att valet eller förrättningen avslutades. Avsedda val och förrättningar avslutas formellt genom uppläsning av protokollet (14 kap. 20 och 24 §). Uppläsningen utgör således utgångspunkt för beräkning av besvärstiden. Valsammanräkning är en offentlig förrättning, men i praktiken förhåller det sig enligt länsstyrelsens erfarenhet så, att allmänheten inte är närvarande vid den slutliga sammanräkningen. Det framstår därför som en ganska opraktisk och betydelselös metod att räkna besvärstid med utgångspunkt från uppläsning av protokoll. Vid slutsammanräkningen av de allmänna valen hinner valprotokollen av praktiska skäl inte färdigställas och justeras förrän flera dagar efter det att den egentliga räkningen och bedömningen av valseklarna ägt rum. Länsstyrelsen föreslår därför, att den formella skyldigheten att läsa upp protokoll ersätts av en föreskrift att meddelande om justering av protokollet skall anslås på länsstyrelsens officiella anslagstavla. Om sammanräkningen sker i tillfällig lokal utanför länsstyrelsen bör anslag även ske på anslagstavla i sammanräkningslokalen. Genom den föreslagna ändringen skulle en anpassning ske till vad som är genomförbart.

Valprövningsnämnden: Införandet av en enhetlig besvärfrist av tio dagar för de tre samtliga valen får betraktas som en viss förenkling av besvärordningen, även om den inte bör överbetonas. Valprövningsnämnden har för sin del ingenting att erinra mot vallagskommitténs överväganden och förslag i detta avsnitt.

Svenska kommunförbundet kan vitsorda att den nuvarande besvärstiden i kommunala val har medfört vissa svårigheter för enskilda väljare. Förbundet delar därför kommitténs bedömning att besvärstiden utan olägenhet kan förlängas från sju till tio dagar.

7 Förutsättningarna för att upphäva val

Svea hovrätt: Inledningsvis till hovrätten erinra om att hithörande frågor endast i begränsad omfattning blivit föremål för prövning av domstolar och valprövningsnämnden. Då valprövningsnämnden vid sin prövning ansett sig behöva ta ställning till frågan huruvida brottsligt förfarande enligt 17 kap. 8 § brottsbalken förelegat, endast i den mån sådant förfarande kan antas ha påverkat valutgången, har också bara några få av de förfaranden som påtalats inför nämnden prövats i sak mot brottsbalksstadgandet. I detta läge kan den närmare innebörden av straffstadgandet ej ännu anses klarlagd i praxis. Sålunda finns bl. a. ännu inget avgörande, huruvida en åtgärd för att förmå en person att utöva sin rösträtt, under alla omständigheter faller utanför straffbestämmelsens tillämpning, oavsett vilka medel som därvid kommit till användning.

Hovrätten instämmer i vad vallagskommittén anfört rörande olägenheterna av den nuvarande kopplingen mellan valprövning och domstolsbedömning. Det torde i praktiken vara helt uteslutet att valprövningsnämnden

avvaktar lagakraftvunnen dom i brottmålet innan den tar ställning till anförda valbesvär, och det torde vara nödvändigt att låta nämnden liksom hittills avgöra från fall till fall om föreliggande utredning är tillräcklig för ett ställningstagande eller bör kompletteras. Det framstår självfallet också som mindre tilltalande att domstol och valprövningsnämnden kommer till olika resultat i frågan huruvida brottsligt förfarande förekommit. Om man släpper kravet på att det ifrågavarande förfarandet måste vara uppsåtligt för att föranleda upphävande eller annan ändring av valresultatet, kan onekligen en viss harmonisering av slutresultaten från domstol och valprövningsnämnd ernås, nämligen såtillvida att det inte föreligger något motsägelsefullt i att båda myndigheterna finner de objektiva rekvisiten i gärningsbeskrivningen föreligga med domstolen friar på bristande uppsåt.

Trots det nu sagda vill hovrätten ifrågasätta lämpligheten av att släppa kravet på uppsåt vid valprövningen. En sådan förändring kan leda till en svårbedömlig utvidgning av gärningsbegreppet, vilken inte sakligt motive-rats av kommittén. Det nuvarande kravet på uppsåt förefaller f. ö. inte ha orsakat valprövningsnämnden några större bekymmer, då uppsåtsrekvisitet förmodligen bedömts högst summariskt och i vart fall hittills inte på något sätt torde ha varit avgörande för nämndens ställningstagande. Om uppsåt i ett visst fall förnekas, tillåter väl inte heller det material som står nämnden till buds, dvs. i praktiken förundersäkningsprotokollet, någon ingående prövning; att nämnden i detta läge skulle införskaffa egen utredning till belysning av uppsåtet, exempelvis i form av vittnesförhör vid domstol, får anses uteslutet. Hittills synes å andra sidan ej heller i valprövningsnämnden ha ifrågakommit att anse ett förfarande enligt 17 kap. 8 § brottsbalken obestyrkt enbart på den grund att det subjektiva rekvisitet ej visats föreligga.

Den av kommittén föreslagna lagtexten avviker också på ett par andra punkter från avfattningen i 17 kap. 8 § brottsbalken. Det nuvarande otillbörliga förfarandet är fullbordat redan på försöksstadiet, vilket ej kommer till uttryck i kommitténs ändring av vallagen. Då nu föreslås att den påtalade åtgärden skall ha varit "ägnad", att på angivet sätt inverka på "röstningen", kan detta fattas som ett krav på en bedömning av ändamåls-enligheten hos åtgärden, vilket kan leda till en utvidgning eller också till en begränsning av det otillbörliga området. Vad som åsyftas med att byta ut brottsbalkens "omröstning" mot "röstning", har ej angivits.

Som en allmän reflektion vill hovrätten understryka önskvärdheten av att möjligheterna att undanröja val icke utan påtagligt behov utvidgas.

Sammanfattningsvis vill hovrätten uttrycka sin tvekan huruvida den föreslagna reformen, vars innebörd är svår att mer exakt bedöma, medför några påtagliga praktiska fördelar.

RSV har ingen invändning mot kommitténs överväganden och förslag beträffande valprövningsnämndens verksamhet.

Valprövningsnämnden delar vallagskommitténs bedömningar i principfrågorna. I vissa lägen synes den föreslagna formella frikopplingen av

valbesvärspövningen från det straffrättsliga förfarandet dessutom kunna medföra vissa fördelar i utredningshänseende. Den föreslagna lagregeln om biträde åt nämnden från statliga och kommunala myndigheter kommer också in i bilden här. Det kan dock ifrågasättas om inte förslaget kommer att leda till att val kan komma att upphävas i större omfattning än f. n. Enligt gällande rätt krävs ett direkt uppsåt att påverka omröstningen ("söka hindra ---"), medan det enligt förslaget är tillräckligt med vilken obetydlig åtgärd som helst, bara den objektivt sett varit "ägnad att" inverka på röstningen. Med anledning härav torde böra övervägas ändring i lagtexten av den innebörden att endast åtgärd som varit *påtagligt* ägnad att hindra röstningen etc. skall kunna leda till upphävande. Vad beträffar den lagtekniska lösningen har nämnden för sin del inte i övrigt något att erinra mot förslaget.

Förslaget att förutsättningarna för upphävande av val till följd av valfusk skall anges direkt i valförfattningarna bör enligt *Svenska kommunförbundet* rimligen leda till en snabbare handläggning hos valprövningsnämnden.

Valnämnden i Örebro kommun har ingen erinran mot förslaget.

8 Valprövningsnämndens befogenheter i förhållande till andra myndigheter

RSV har ingen invändning mot kommitténs överväganden och förslag beträffande valprövningsnämndens verksamhet.

Valprövningsnämnden: Förslaget att föra in i vallagen en bestämmelse om skyldighet för statliga och kommunala myndigheter att gå valprövningsnämnden till handa genom att lämna uppgift och avge yttrande är enligt nämndens mening väl motiverat. Praktisk betydelse kan lagregeln förväntas få bl. a. i rena valbesvärsfall (15 kap. 4 § vallagen), inte minst mot bakgrund av förslaget om viss frikoppling av valbesvärprocessen från den straffprocessuella prövningen av förekommande fall av "valfusk".

Valprövningsnämnden har utgått från att meningen inte är att regeln om biträde åt nämnden skall vara begränsad till besvärsfall, som rör utgången av val, utan att den skall vara generellt tillämplig i ärenden hos nämnden. Utformningen av regeln och placeringen i 15 kap. 6 § vallagen motsäger inte detta (jfr t. ex. kapitelrubriken. "m. m.", och 9 §). Med hänsyn till att 6 § inleds med ett stycke som avser endast ärenden enligt 4 § kan dock ett förtydligande, åtminstone motivedes, vara på sin plats. Eventuellt kunde den nya regeln placeras som första stycke i 6 §.

Mot förslaget om att statlig och kommunal myndighet skall ha en lagreglerad uppgiftsskyldighet till valprövningsnämnden har *Svenska kommunförbundet* i princip inget att erinra. Formellt synes dock förslaget onödigt vidsträckt.

Valnämnden i Örebro kommun finner det föreslagna tillägget i 15 kap. 6 § vallagen välbetänkt och riktigt.

9 Länsstyrelsens skyldighet att underrätta riksskatteverket om valdistriktsindelning

RSV har inget att invända mot att länsstyrelserna befrias från underrättelseskyldigheten.

Valnämnden i Örebro kommun har ingen erinran mot förslaget.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1 Lag om ändring i vallagen (1972:620)	2
2 Lag om ändring i lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigval ...	8
3 Lag om ändring i folkomröstningslagen (1979:369)	10
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 15 april 1982 ..	12
1 Inledning	12
2 Allmän motivering	13
2.1 Kontrollgranskning av underkända förtidsröster	13
2.2 Enhetligare regler för mandatfördelningen i kommunala val	14
2.3 Rätt för politiska partier att överklaga beslut om valut- gång	16
2.4 Förfarandet vid besvär över beslut om valutgång	19
2.5 Förutsättningarna för att upphäva val	20
2.6 Övriga frågor	23
2.6.1 Frågor som har tagits upp av vallagskommittén	23
2.6.2 Frågor som har tagits upp av remissinstanserna	24
3 Upprättade lagförslag	25
4 Specialmotivering	25
4.1 Förslaget till ändring i vallagen	25
4.2 Förslaget till ändring i lagen om kyrkofullmäktigval ...	31
4.3 Förslaget till ändring i folkomröstningslagen	31
5 Hemställan	32
6 Beslut	32
Bilagor	
Bilaga 1 Kommitténs sammanfattning av sitt förslag	33
Bilaga 2 Kommitténs lagförslag	36
Bilaga 3 Remissammanställning	46
Innehållsförteckning	61

